Ціна: 40 центів.

НОВІ ДНІ

· NOWI DNI ·

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК V. ЛИПЕНЬ — 1954 — JULY Ч. 54

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

В. Є. Гарріс, міністер еміграції — Привітання учасникам зустрічі укр. мистців Канади і США 1
І. Багряний — Привітання учасникам зустрічі українських мистців Канади і США 1
І. Багряний — Гимн української молоді 2
М. Сядньов — Смерть музики 2
М. Задека — Пані Стефа, вдовиця зі Львова 3
А. Любченко — Щоденник 6
М. Щербак — Дві поезії 7
М. Хвильовий — На глухім шляху 8
Л. Смілянський — Золоті ворота 10
Ю. Шерех — Правда почуттів і спекуляція на почуттях 12
П. Одарченко — Українська книжка та її читачі у Казахстані в 1930-33 рр. 16
І. Розгін — Всесвіт і людина 17
П. Волиняк — Міста України — Хмельницький 22
Д. Чуб — "Чотири шаблі" німецькою мовою 23
Листи до редакції: Є. Пастернак, О. Залеський, П. Перепілка.
Рецензії: Л. Полтава, О. Ст., д-р Я. Рудницький.
Нотатки. Ілюстрації.

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:

Україна. Закарпатська область. Над гірським потоком влітку.

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Ю. Скибинецький, Ст. Кетеринс 1
о. ігумен Святослав, Буфало, США 1
Г. Яворська, Сидней, Австралія 2
Є. Розгін, Детройт, США 1

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖЕРТВУВАЛИ:

о. Б. Яковкевич, Шіго, Саск. 2.00
С. Гнида, Едмонтон, Алта 1.00

Вш. пп. передплатники: А. Білоцерківський, Лашін, В. Мосор, В. Гончарук — з Кітченер, Онт., Г. Мельник з Чікаго, П. Китастий з Детройту та Ю. Барабаш з Міннеаполісу — просимо подати нові адреси, бо ч. 53 нам звернула пошта. **Адміністрація**

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник. Видає в-во "Нові Дні", головний редактор — Петро Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: $ 3.00, піврічна: $ 1.75.

США — річна: $3.50 американських, піврічна: $2.00 американських

ЗМІНА АДРЕСИ: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:

NOWI DNI
Box 452, Term. " A "
Toronto. Ontario. Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

A. Bondarenko, 123 Notting Hill Gate, London, W. 11. England

Передплата в Англії: річна — 1½ фунта.

S. KRYWOLAP
Box 1586 M
G. P. O. ADELAIDE
South Australia

Передплата в Австралії: річна 1½ фунти.

В Аргентині: "Peremoha"
25 de Mayo 479 (26)
Buenos Aires,
Argentina.

Передплата в Аргентині: річна — 25 песів, піврічна — 15 песів.

Нашим представником на Німеччину є:

P. Domtschenko,
(24a) Lubeck, Germany, Vorwerkerstr. 103
Baracke 10/6a.

У п. П. Домченка можна набути журнал і всі наші видання. **Редакція**

УВАГА, ВЧИТЕЛІ, БАТЬКИ, СВЯЩЕНИКИ!

Уже друкуємо і вийдуть у липні чи на початку серпня ц. р.

БУКВАР,

розмір 10x7 цалів, 100 сторінок, понад 100 ілюстрацій.

ЧИТАНКА ДЛЯ 3-Ї КЛЯСИ,

формат читанок "Дніпро" й "Барвінок", стор. 112.

В-во "Нові Дні"

НОВІ ПІДРУЧНИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКІЛ

1. П. Волиняк — БАРВІНОК, читанка для 2-ї кляси, стор. 96, ціна $1.00.

2. П. Волиняк — ЛАНИ, читанка для 4-ї кляси, стор. 96, ціна $1.00.

3. П. Волиняк — ДНІПРО, читанка для 5-ї кляси, стор. 112, ціна $1.25.

NOWI DNI
Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada.

Л. ЛУНСЬКИЙ ОКУЛІСТ

Екзамінуємо очі, добираємо окуляри на різні недомагання очей, нервовість і болі голови.

Говоримо по-українськи
470 College St. — WA 1-3924

"ПАХНЕ МЕДОМ І ЖИТНІМ ХЛІБОМ — ДРЕВНІМИ ЗАПАХАМИ РІДНОЇ ЗЕМЛІ". **Так говорить письменник Волошин**

Якщо хочете пригадати свою батьківську хату і її запахи, то купуйте хліб, булки, всяке печиво тільки з української пекарні

Dempster's Bread Ltd.
1166-1168 Dundas St. W.
Toronto

Телефон: **LO 1196**

"Nowi Dni", a Ukrainian Monthly. Editor: Petro Wolyniak.
Address: Nowi Dni, Box 452, Term "A", Toronto, Ont., Canada

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa. Printed by: The Basilian Press.

CANADA

MINISTER OF CITIZENSHIP AND IMMIGRATION

Ottawa, June 11, 1954.

Mr. A. Kurdydyk,
President,
Ukrainian Artists and Writers Club,
512 Queen Street, West,
Toronto, Ontario.

Dear Mr. Kurdydyk:

It was with genuine pleasure that I accepted the patronage of the First Convention of Ukrainian-Canadian and Ukrainian-American Artists and Writers to be held in Toronto on July 3-5, 1954.

At least in this modest way I was given the opportunity of acknowledging the contribution which the Ukrainian Artists and Writers have rendered towards enriching our Canadian heritage. Their modesty probably prevented them from receiving a wider recognition they undoubtedly deserve. Only those of us having the opportunity of visiting special art exhibitions or seeing the murals in Ukrainian cathedrals in Toronto, Saskatoon or Edmonton, obtained some idea of the extraordinary achievements of Ukrainian artists in Canada.

In literature also their increasing influence can be felt. At least one best seller produced by a new-Canadian of Ukrainian origin appeared recently on the North American market.

Our radios across Canada broadcast daily, programmes featuring musicians and singers, who either themselves came from Ukraine or whose parents or grandparents hailed from that part of the world.

I sincerely hope that this rally will help your members to gain recognition by the wider Canadian public.

Wishing you all success, I remain,

Yours sincerely,

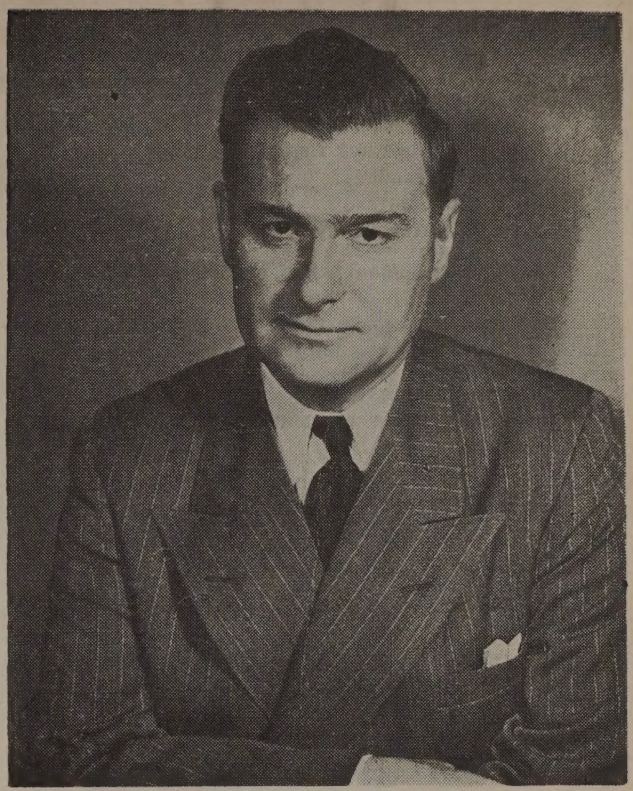

Привітання канадійського федерального міністра еміґрації та громадянства, високодостойного В. Є. Гарріса, учасникам Першої зустрічі українських мист ців Канади і США.

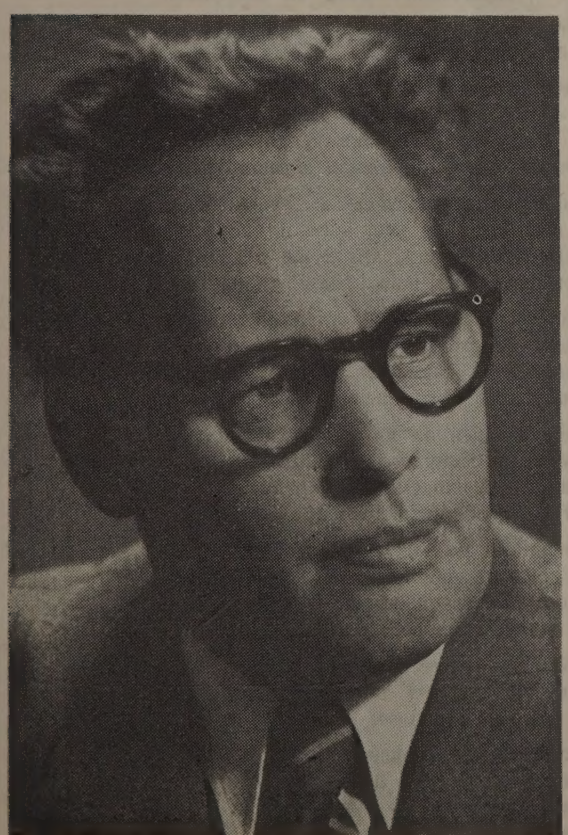

УСІХ НАШИХ СПІВРОБІТНИКІВ І ЧИТАЧІВ, — УЧАСНИКІВ І-ї ЗУСТРІЧІ МИСТЦІВ КАНАДИ І США, — І ВСІХ ДІЯЧІВ НАШОЇ КУЛЬТУРИ, ЩО ЗІБРАЛИСЬ СЬОГОДНІ НА СВІЙ ПЕРШИЙ ВСЕАМЕРИКАНСЬКИЙ КОНҐРЕС, ЩИРО ВІТАЄМО І БАЖАЄМО УСПІХІВ У ЇХ ПРАЦІ.

Редакція

Конґрес українських мистців у Канаді
на руки Голови Управи ЛМК в Торонті
Вш. П. А. Курдидика

Вітаю прекрасну й цінну ініціятиву мистців Америки й Канади! В дні коли жорстокий московський окупант так захлинається від торжеств з приводу 300-літнього поневолення нашого народу, ваш З'їзд муситъ відіграти не малу ролю в роз'ясуванні всьому світові справжнього становища поневоленої України, а зокрема — в насвітленні великої трагедії українського мистецтва й літератури під совєтами.

Шкодую, що не можу бути разом з учасниками вашого З'їзду, серед робітників пера. Але засвідчую, що я душею разом з Вами!

Бажаю найкращих успіхів у переведенні задуманої програми.

Ваш **Іван Багряний**

14. 6. 54 р.

Іван БАГРЯНИЙ

ГИМН УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Вперед, сини народу
в кайдани закутого!
Вперед за Україну! Єднайся в бою! —
Здобудемо свободу!
Від ворога лютого
звільним Батьківщину свою.

Здобудемо свободу! Від ворога лютого
Звільним
Батьківщину свою.

Концтабори Печори
І тюрми з тортурами,
І пекло холодне страшної Колими,
І каторгу Сибіру,
І муки за мурами,
І сльози — усе взнали ми.

І каторгу Сибіру, і муки за мурами,
І сльози — усе взнали ми.

Від схилів Закарпаття
До вод Дону синього,
Від скель Севастополя по Прип'ять ачей, —
За честь і за свободу
Народу єдиного
Ми станем
плечима до плечей!

За честь і за свободу народу єдиного
Стаєм ми
Плечима до плечей.

Вперед, сини і дочки
Народу робучого,
Народу трудового весна і грім пісень!
Чекає перемога нас,
Сонця блискучого,
Свободи і радости день.

Чекає перемога нас!
Сонця блискучого,
Свободи і радости день.
Вперед, сини народу
В кайдани закутого!
Вперед за Україну! Не гнися в бою! —
Здобудемо свободу! Від ворога лютого
Звільним Батьківщину свою.

Здобудемо свободу!
Від ворога лютого
Звільним Батьківщину свою.

Як нам відомо, музику до "Гимну української молоді" пише Григорий Китастий. Ми не знаємо сьогодні, коли Гр. Китастий сподівається закінчити працю над цим твором, але вважаємо, що "Гимн української молоді" мусіла б співати вся українська молодь у вільному світі, як відповідь на російську кампанію з нагоди 300-річчя Переяславської угоди. Це мусіла б бути справжня масова пісня нашої молоді, але разом з тим високомистецька, українська. Тому ми кличемо всіх українських композиторів: вступіть у єдиноборство з Гр. Кистастим і створіть за текстом Ів. Багряного пісню, яка б стала улюбленою піснею нашої молоді.

Масей СЯДНЬОВ

СМЕРТЬ МУЗИКИ

Пам'яті Миколи Равенського

Замовкла Білорусь на струнах кволих ліри
І лірники надхненно відійшли...
Як справді страшно: скільки залишилось,
Самотному, й мені часинок тих?

Хотів би знати я перед кінцем,
Який початок за кінцем наступить?
Чи смерть, нарешті, означає смерть,
Чи мо' по смерті єсть іще щонебудь —

Наприклад: біль, терпіння, насолода?
Чи мо' нічого більше я не буду відчувать
І неконкретним тільки залишуся,
Без хвилювання, радости й хотіння,

Як зовсім зайва і сама для себе лиш свідомість?
Хто дасть на все це відповідь мені,
Ще поки в неотопленій кімнаті
Помітить можу я димок мого дихання.

Ні, ні, не треба жодних відповідей! Легше
Для мене буде, коли сам себе я піддурю
І в легкій вірі сам у те повірю,
Чого, можливо, і ... нема.

Чим ближче смерть, тим більше хочу жить.
Даруй мені, о Боже, — ще мене Ти
До смерті, як належить, не довів.
Коли б Ти дав прожить іще одне життя —

Від самого початку й до кінця —
Ішов би тільки я дорогами Твоїми
І може б більше був Тебе достойний.
А то — спрагливого мене Ти забираєш.

Ти бачиш Сам, як на устах горить ще пісня —
Хвала Тобі і рук Твоїх всьому творінню.

У двері хтось застукотів. — Прошу, будь ласка!
Ага — ну, от і молодь завітала!
Мені самотність, вигнаному, дошкуляє
І я радий, що ви прийшли зі мною попрощатись. —

"О, ні, не попрощатись, а запевнить вас,
Що здійснимо ми все, чого ви не устигли!.."
От дякую вже вам. Ми дуже деклярує —
Звучить присяга наша, ніби пропаганда.

А слів, хороших слів і щирих ми не маєм,
Готових помстою і ласкою палати.
Не тяжко на знаменах, пишних і врочистих,
Свободу написать і незалежність.

Тяжкіш — піти за це усе на битву.
Ми славою минулого впилися
І давне воскрешаємо, як привид,
А день сьогоднішній минає без завоювання.

І безнадійно ми чекаєм на героя,
Надіючися по-наївному на день майбутній.
Ах, помолилися б краще — цікавіш,
Коли душа сама собі пожиток знайде.

Даруйте — стоїте ви, мов прапороносці,
Що на врочистості лиш пронесуть
Свій прапор вулицями й знов у кут поставлять.

Боюсь уже, що зовсім на землі
Співці переведуться й гордії музики.
Та що я говорю — чужого міста
Завулки-вулиці й мене забудуть,

Мартин ЗАДЕКА

Пані Стефа, вдовиця зі Львова

Із циклу "Оповідання моїх земляків"

Скажу одверто: я не належу до гурту закукурічених людей, що дозволяють собі турбувати нашу поважну громадськість своїми особистими справами. Не встигне хтонебудь сказати такому чванькові щось накриво, а він уже поспішає до редакції газети із своїм виясненням: не правдою, мовляв, є, що я перший наступии панові Довбні на ногу, натомість правдою є, що пан Довбня перший наступив мені на ногу. Щодо мене, то — ще раз кажу — я людина іншої вдачі. Про мене, хоч би пан Довбня наступив мені навіть на обидві ноги, то й тоді я не турбував би людей такою дрібницею. А якщо оце тепер насмілююся звернутися до нашої поважної громадськости із своїм виясненням, то лише через те, що поміж нас завелися люди, які націляються наступити мені на голову. А голова — це й малій дитині відомо — річ куди важливіша, ніж нога.

Живу я в Нью-Йарку. Працюю на вечірній зміні. Додому приходжу об одинадцятій годині. Поки се та те — вже й дванадцята. А як ляжеш о дванадцятій у ліжко, то хіба ж так відразу й заснеш, коли тобі в голові всілякі думки про світові події снуються: як буде далі з Кореєю? що діється в Індо-Китаї? чи дійдуть великі держави до якоїсь згоди?.. Отож тільки десь о першій годині находить на мене дрімота. Очі злипаються, щось приємне починає снитись. Аж раптом — др...р...р.! — телефонний дзвінок у сусідній кімнаті. Розбурканий, устаю з ліжка, йду до телефона, обзиваюсь. А в телефоні чути чоловічий голос:

— Це ви, пане Щуко?

— Так, я. Чим можу служити?

— Чи не розповіли б ви мені, пане Щуко, про те, як ви, в ді-пі таборі живши, із звичайного замітача таборового подвір'я на магістра прав перевернулися?

— Я на такі дурні запитання не відповідаю.

Кладу слухавку. Міряю температуру — підвищена: 37,5. Лягаю в ліжко. Але заснути відразу не можу. Та й як же його заснеш, коли тебе після півночі турбують отакими дурними питаннями. І лише, може, десь о другій годині на мене поволі нападає сон. І знов якийсь приємний сон сниться. Коли це вдруге — др...р...р!.. — телефонний дзвінок у сусідній кімнаті. Аж увесь підкинувшись, схоплююся з ліжка, поспішаю до телефона, обзиваюсь. А в телефоні, тепер уже інший, чути чоловічий голос:

— Це ви, пане Щуко?

— Так, я. Що скажете?

— Чи не розповіли б ви мені, пане Щуко, про те, як ви, в ді-пітаборі живши, звели з ума-розуму пані Стефу, молоденьку вдовицю зі Львова?

— Я на таке ідіотське запитання не відповідаю.

Кладу слухавку. Міряю температуру — ще підвищена: 38,5. Лягаю в ліжко. Але чи ж можу я заснути, коли мене о другій годині ночі турбують отакими ідіотськими запитаннями? Ні, не можу! Я кручуся-верчуся, думаю, нервуюсь... І тільки, може, через годину мене починає опановувати сонна неміч. Навіть сон якийсь сниться. Аж тут знову — др...р...р!. — телефонний дзвінок у сусідній кімнаті Мов опарений, зриваюся з ліжка, біжу до телефона, кричу-обзиваюсь. А в телефоні, тепер уже знов інший, чути чоловічий голос:

— Це ви, пане Щуко?

— Так, я. Чого вам від мене треба?

— Чи не розповіли б ви мені, пане Щуко, як це ви, обманом одружившися з пані Стефою, молоденькою вдовицею зі Львова, примушуєте її тепер родити вам відразу по двоє дітей?

— Я на таке хамське запитання не відповідаю.

Кладу слухавку. Міряю температуру — ще підвищена: 39,5. Лягаю в ліжко. Та вже не можу заснути до самісінького ранку. Бо чи ж до сну мені, коли мене о третій годині ночі турбують отакими хамськими запитаннями? І таке оті паскудники витворяють зі мною щоночі. Але цього їм мало: вони погану славу про мене пускають по всіх континентах земної кулі, де живе хоч один українець. Що я, нібито, баламута; що я, нібито, деспотично поводжуся в своїй родині; що я, нібито, примушую мою дружину родити відразу по двоє дітей. І, на жаль, є серед українок багато жінок, що ймуть віри оцим нахабним брехунам. Недаремно ж я трохи чи не щодня одержую листи, що їх авторами є переважно жінки. І кожний той лист сповнений найстрашніших погроз проти моєї безневинної особи. Одна пані (з Канади) пише, що вона поставила б перед образами за доляр свічку, якби я опинився на шибениці. Друга пані (із Франції) похваляється відітнути мені мою "садистичну", як вона висловлюється, голову на гільотині. А третя пані (із США) називає мене гангстером із Бруклина, якого, тобто мене, давно б уже пора посадити на електричний стілець. Так само багато листів одержує й моя дружина, хоч і іншого характеру. Котрась із нью-йоркських українок (видно, галичанка) слізно плаче над долею моєї "нещасливої" дружини:

"Бідна та нещаслива, моя краянко! Мені сліз не вистачає, щоб вилити свій глибокий жаль з приводу вашого тяжкого становища. Та невже ж

Дарма, що я ходив по них, задумний і надхненний.
Дзвонить на вежах дзвони починають —
Зближається дванадцята... Ось зараз... Ось..:
І як це буде?.. Боже мій... Іще,
Як треба, я про Тебе й не подумав...

До ранку раннього горіли у кімнатці свічі,
Запалені ізвечора надхненням незрадливим,
І, ніби щирі подруги, про щось
Незнане між собою шепотіли миготливо.

1954 р.

З білоруської —

Петро Карпенко-Криниця

вам, моя краянко, не вистачало західньо-українських Щук, Окунів, Карасів, Линів та Коропів, що ви зважились одружитися з колишньою підсовєтською Щукою? Я певна, що то тепер Бог вас карає, бо, беручи шлюб із змосковщеною Щукою, ви, мабуть, забули про те, що не православну, а таки католицьку віру прийняв князь Володимир Великий у Києві."

Інша українка — з Філядельфії (видно, наддніпрянка), ось із такими словами звертається до моєї дружини:

"Так тобі й треба, греко-католичко! Тепер і ти знатимеш, що то означає, коли тобі "доводять плян до двору". Хоч надвоє розкололись, а роди відразу двійнята. Не виконаєш "пляну" — на Сибіряку тебе запроторять! А подруге — може, хоч тепер ти, нарешті, переконаєшся, що не католицьку, а таки православну віру прийняв князь Володимир Великий у Києві."

Отакі листи надходять на нашу адресу з усіх кінців світу. І загалом — треба сказати — навколо нас обступає темна ніч — ніч пліток, брехень, наклепів, підступів та провокацій. Отож мушу боронити як своє ім'я, так і добре ім'я моєї дружини. Через це й звертаюся до нашої поважаної громадськости з нижченаведеним виясненням.

Від 1945 року, коли закінчилася війна, я протягом кількох років жив у Мюнхені на приватці. До ді-пі табору прибився лише навесні 1949 року. Своїх підрадянських паперів, що свідчили про мене, як про кандидата юридичних наук, я нікому в таборі не показував. Навіщо? Кому вони потрібні? Та й загалом, то був час, коли підрадянські папери треба було ховати подалі.

У перші ж дні мого перебування в таборі на мою голову посипалися всілякі неприємности. Поперше — бльоковий трохи чи не щодня посилав мене замітати таборове подвір'я. Подруге — комендант табору, коли ми з ним зустрічалися, не вважав мене за свого таборянина. Потретє — таборові поліцаї й близько не підпускали мене до воріт — гнали геть у потилицю. А почетверте — і це було для мене найболючіше питання — пані Стефа, молоденька вдовиця зі Львова, що мешкала насупроти, в 19-ій кімнаті, не тільки не виявляла до мене будь-якої симпатії, а, навпаки, досить зневажливо висловлювалася про мою особу. Одного разу чую — котрийсь із таборян запитує її, хто ще, крім згаданих у списку осіб, мешкає в 12-ій кімнаті, а вона, кепкуючи, відповідає:

— Та... якийсь хлоп із риб'ячим прізвищем.

Мені, як це почув, наче хтось колодія застромив у серце. Боже! Та чому ж аж така неповага до мене? Аджеж вона, ота пані Стефа, молоденька вдовиця зі Львова, так мені з першого ж погляду припала до серця, що, здається, жадна жінка мені так не подобалась. І, раптом, отаке про мене говорить: "якийсь хлоп з риб'ячим прізвищем". Просто хоч іди оце зараз до Дунаю топитись. А тут бльоковий дедалі дужче на мене напосідається: то посилав мене замітати подвір'я через день, а це вже посилає щодня. Правда, не сам один я замітав подвір'я — ще з одним чоловіком. Брунькевич було його прізвище, селянин із Бережан. Ми з ним таки добре заприятелювали.

Якось, замітаючи подвір'я, посідали ми з паном Брунькевичем спочити. Сидимо собі на лавці, куримо цигарки. А повз нас раз-за-разом проходять цілі юрби таборян. Гомонять, жартують, сміються. Я й питаю свого товариша:

— Що воно за знак, пане Брунькевичу? Стільки в таборі людей, а подвір'я замітати нема кому. Щодня ми тільки удвох замітаємо.

— А ви хіба не знаєте, пане, чого воно так?

— А чого?

— Бо ми з вами, пане, — хлопи, а то все — вчені люди.

— Усі вчені?

— Певно, що так.

— Ну, он той, дивіться, пан — хто він такий?

— То, прошу вас, пан доктор.

— А он той?

— То, прошу вас, пан професор.

— Ну, а он аж той?

—То, прошу вас, пан магістер.

І так, мабуть, чоловіка на сорок я йому вказав, а він мені: "пан доктор", "пан професор", "пан магістер", "пан інженер", "пан директор", "пан редактор", "пан полковник", "пан сотник", "пан адвокат", "пан посол", "пан радний", "пан меценаст"...

Обурений з того, що майже всі — так, принаймні, виходило за словами пана Брунькевича, — "пани", а тільки ми удвох з ним — "хлопи", я вже був роззявив рота, щоб сказати, що й я, мовляв, "учений', аж гульк — подвір'ям прямує пані Стефа, молоденька вдовиця зі Львова. Ота сама, що мені так дуже подобається. Та як же вона не подобатиметься, коли ж у неї все таке гарне, таке помірне, таке викінчене. І носик, і ротик, і підборідячко, — ну, таке, кажу, гарне, наче його світової слави різбар вирізбив. А хода? Ні, то не хода — грайлива дрібушечка. А голосок? Як заговорить — ніжні звуки гавайської гітари вчуваються. Сама ж вона, чорнявочка, вся мов на пружинах ходить. Коло неї аж три кавалери. Молоді хлопці. Одяг на них із новесенького іровського сукна, що його діставали в таборі тільки "найлояльніші" люди до таборового уряду. І всі втрьох, оті кавалери, в'юнами викручуються навколо пані Стефи, молоденької вдовиці зі Львова. Моргне вона правим оком — вони всі три летять праворуч, поведе лівою бровою — кидаються ліворуч, а спиниться — кавалери трохи чи не падають перед нею навколішки. Видно, кожен запобігає в неї ласки. Аж тут звідкись узявся четвертий кавалер — доктор Чукійчук, я його вже знав, — підхопив пані Стефу, молоденьку вдовицю зі Львова, під плече, кивнув до молодиків: бувайте, мовляв, здорові! — та й пішли удвох кудись поза бльоком "Д". А молодики лишилися стояти на місці. Позирають один на одного, чухають чуби. Після вертаються назад, ідуть повз нас.

— А що, спіймали, панове, облизня? — звертаюсь я до них жартома.

Вони всі три зупинилися. Нижуть мене очима. Далі один із них, чорнявий, насупив свої широкі брови і каже до мене зо-зла:

— А ти, хлопе-невмивако, пильнуй своєї мітли, коли тобі бракує розуму на щось інше.

Його товариші зареготалися — пішли далі. Я намірився був докинути їм щось усід, але пан Брунькевич схопив мене за руку:

— Мовчіть, пане Щуко! Нічичирк!

— А хіба що? — дивлюсь я на нього.

— Не знаєте — що? — Це ж — таборова таємна поліція. Вони вам можуть усяких пакостей наробити?

Почувши, що ті три молодики — таборова таємна поліція, я ще дужче на них обурився. Бач бо, яка пихатість! Як я замітаю подвір'я, то вже й "хлоп-невмивака", а як вони день-у-день байдики б'ють, то вже й "пани", та ще, може, й "магістри". Стривайте ж ви, пиндючливі індики, я вам утру носа.

Другого дня я взяв та й написав у списку, що висів на дверях 12-ої кімнати, де я мешкав, таке про себе:

МАГІСТЕР ПРАВ П. І. ЩУКА

А що мені? Може, хтось надумає обвинувати мене в фалшуванні? Нехай спробує. Аджеж я маю в кишені папери, які свідчать про мене, як про кандидата юридичних наук. Ще більше — я маю при собі один примірник кандидатської дисертації, що я її захистив за кілька місяців перед початком другої світової війни. Якщо хтось поцікавиться — можу показати.

Але ніхто ніяких паперів від мене не вимагав. А зміна, що сталася після того, як я оголосив себе магістром прав, перевищила всі мої сподіванки. Бльоковий, що досі не давав мені дихати — щодня ганяв мене на роботу, тепер уже не показує в моїй кімнаті навіть свого носа. Комендант табору, що перед цим не пізнавав мене, тепер — навіть з другого кінця таборового подвір'я — гукає до мене: "Як ся маєте, пане магістре?!" Таборові поліцаї, що ото турили мене від воріт у потилицю, тепер стають передо мною "струнко", віддаючи мені пошану, ніби таборовому маршалові. Але найбільша метаморфоза сталася з пані Стефою, молоденькою вдовицею зі Львова, що досі мала мене за "хлопа з риб'ячим прізвищем". Виходжу я одного разу із своєї кімнати, а тут вона навпроти:

— Ах яка ж я рада бачити вас, пане магістре!

— Чим можу служити, пані?

— Та де ж пак, на цілому нашому поверсі немає людини, яка сказала б, чи безпечно мені самій іти до Дунаю. Як на вашу думку, пане магістре?

— Я думаю, що вам самій, пані, йти до Дунаю небезпечно.

— То що ж я маю робити, пане магістре? Скажіть хоч ви. Порадьте.

— Запросіть, пані, когось собі до товариства.

— Але кого ж, пане магістре? Коли ж нікого такого немає.

— Якщо пані було б приємно, я міг би запропонувати їй своє товариство.

— О, пане магістре! Як вам не соромно отаке говорити? Мені навіть дуже приємним було б ваше товариство.

Отож, по короткій мові, пішли ми з пані Стефою, молоденькою вдовицею зі Львова, — пішли, кажу, до Дунаю. І як пішли того разу, то вже й надалі ходили. І доходилися до того, що не тільки сам я особисто, а й моє "риб'яче" прізвище стало пані Стефі до вподоби. Вже вона ніколи не називає мене "паном магістром", а тільки "Щучкою". "Сядьмо, каже, Щучко, ось на цьому горбочку". Або: "Розкажи мені, Щучко, щось цікавого". Чи: "Заспіваймо, Щучко, "Тихо, тихо Дунай воду несе". А оті колишні залицяльники пані Стефи, оті парубки з таборової таємної поліції, коли бачать нас удвох, то аж щиколотки собі гризуть — такої лихої волі на мене. А я, щоб іще дужче їх подратувати, візьму пані Стефу під плече і, випнувши наперед груди, ступаю таким Дон-Жуаном, що без драбини до моєї голови не достати. Що, мовляв, бачите? "Хлоп-невмивака"? Чи вистачає тепер мені розуму на щось ліпше?..

Одне слово, в своїх стосунках ми з пані Стефою, молодою вдовицею зі Львова, дійшли до такого стану, про який у народній пісні співається: "Ніхто нас не розлучить — ні місяць, ні зоря". Однак, щоб узяти шлюб у таборі, ми натрапили на великі труднощі. Справа в тому, що пані Стефа не в стані була довести паперами, що її колишній чоловік уже не живе. А я, з свого боку, не мав жадних паперів про смерть моєї дружини, яка лишилася під більшовиками. Тим то ми вирішили оформити наш шлюб у США, куди ми обоє записались їхати. Та не так сталось, як гадалося. Правда, пані Стефа незабаром вирушила за океан, а мене затримало Сі-Ай-Сі. Затримало не на тиждень, не на місяць, а на цілий рік. А через що? Бо до Сі-Ай-Сі надійшло на мене аж 24 доноси. Понаписували їх, як я потім довідався, оті колишні залицяльники пані Стефи — по вісім доносів кожний. У своїх доносах оті лоботряси з таборової таємної поліції писали про мене, що нібито вся моя родина (під більшовиками) — самі орденоносці: дід мій — орденоносний чабан, баба — орденоносна курятниця, батько — орденоносний чередник, мати — орденоносна доярка, жінка моя — орденоносна свинарка, а сам я — колишній орденоносний енкаведист і, до всього, фалшивник, бо в таборі зфалшував собі папери на магістра прав. Отакого понаписували про мене таборові донощики. Та — однаково — їхнє діло не вкипіло. Сі-Ай-Сі, докладно перевіривши всі мої папери, зробило свій, позитивний для мене, висновок. А ще по якомусь часі — американський консул підписав мою візу на в'їзд до США, де я мав зустрітися з моєю нареченою.

Але що то за зустріч була з пані Стефою, молодою вдовицею зі Львова, коли я прибув до Нью-Йорку, то мені навіть не вистачає слів, щоб до пуття про те розповісти. Скажу тільки, що то була не зустріч, а апотеоза двох люблячих сердець. Не бракувало в той час ні радісних вигуків: "Щучко!", ні міцних обіймів, ні палких поцілунків. А через якийсь час, трохи уговтавшись, ми посідали із Стефою перед телевізором і, обнявшись любенько за плечі, давай дивитися, що в телевізорі показують. А показували саме якусь таку програму, в якій фігурувало малюсіньке немовлятко.

— Бач, моє золотко, — звернувсь я до Стефи. — Якби не оті твої залицяльники, через яких я зайвий рік змушений був сидіти в таборі, то й ми, мабуть би, мали собі отаке немовлятко.

— А ти, Щучко, не турбуйся, — каже мені Стефа. — Я колись читала в книжці, що після революцій, воєн та інших лихоліть дітонародження значно збільшується. Не турбуйся, кажу, Щучко: природа своє надолужить.

І вона, моя Стефа, не помилилася: рівно через дев'ять місяців лелека принесла нам відразу двох хлопчиків. Та ще ж і хлопчики — красні! На котрого не глянеш — Аполон Бельведерський у мініятюрі. А до того — вроджені боксери. Ще й малі — їм тепер тільки по два роки, — а як понадівають батькові та материні рукавиці та як підуть між собою боксувати, то матері іноді доводиться розливати їх водою. А що соборники — годі й говорити: де б що котрий не згріб — навіть у сусідньому дворі — цупить до хати.

Я дивлюся на моїх синочків, на цих майбутніх чемпіонів із боксу, і кажу до дружини:

— Дуже добре, Стефко, що ми маємо таких синят. Але обидва вони, як ти сама бачиш, удалися в мене — ясноволосі. Хотілося б, щоб у нас була ще й дівчинка-чорнявочка, ну, така, скажемо, як ти, Стефко.

— А ти, Щучко, не турбуйся, — каже мені Стефа. — Я колись читала в книжці, що в біологічних процесах темний колір завжди, як правило, переважає над ясним. Цього разу, видно, сталося недотягнення. Але ти, Щучко, не турбуйся: природа своє надолужить.

І знову моя Стефа вийшла вгадчицею: через якийсь час лелека принесла нам відразу двоє дівчаток-чорнявочок. Та ще ж і дівчатка — красуні! На котру не глянеш — Венера Мілоська в мініятюрі. А до того — вроджені голівудські кінозірки. Тепер їм усього по кілька місяців, а вони вже таке виробляють ногами, що пелюшки трохи чи не під стелю летять. А що соборниці — немає жадного сумніву: що б якій не впало в око — тягне до рота.

Я дивлюся на своїх донечок, на цих майбутніх голівудських кіно-зірок, і кажу до моєї дружини:

Мені, Стефко, серце радується, що нас у хаті шестірко. Але добре було б, щоб кількість членів нашої родини закінчувалася на непаристому числі. Якби якось обкруглити.

—А ти, Щучко, не турбуйся, — каже мені Стефа. — Я колись читала в книжці, що жінка, яка два рази підряд народить двійнята, за третім разом — і то вже обов'язково! — матиме трійнята.

Чи й цього разу справдяться Стефині слова — не знаю. Але покищо ми живемо вшістьох, і живемо, можна сказати, чудово. Якби я був поетом, та ще, скажемо, сюрреалістом, я написав би про життя нашої родини таку поему, яка стала б настільною книгою для кожної української родини. Але як я не поет, а тим паче — не сюрреаліст, то скажу про наше життя словами урбанізованої прози: ми живемо так гарно, так чудово — наче в наймодернішої конструкції авті їдемо: і затишно, і м'яко, і повітря — "ер кондишин"! — свіже. Ну, а оті колишні Стефині залицяльники, оті лоботряси з таборової таємної поліції (вони так само живуть у Нью-Йорку) про все це знають. І лютують ото на мене, і казяться, і нічні "концерти" мені влаштовують щоночі. Але нехай вони зарубають собі на носі: як тільки й після оцього мого вияснення не принять вони робити мені пакості, тоді я вдамся до Еф-Бі-Ай. Воно їх приструнчить. А нашу поважну громадськість дуже й дуже прошу пробачити мені, що я потурбував її оцим своїм виясненням. Бо мусів. Окреме прохання маю до тих пань, які, бувши спантеличені провокаторами, хотіли б бачити мене або на шибениці, або під ножем гільотини, або на електричному стільці. Шановні пані! Якщо вам часом доведеться бути в Нью-Йорку, завітайте, будь ласка, до моєї господи. Крім мене, зразкового чоловіка й батька, ви тут побачите і моїх Аполонів Бельведерських, і Венер Мілоських, і, нарешті, побачите пані Стефу, колишню молоденьку вдовицю зі Львова, а тепер — мою вірну, любу й нерозлучну дружину. Як усіх нас ви побачите, так як обізнаєтеся з нашим родинним життям, то — я певен цього — ви не втримаєтесь і заспіваєте:

Де згода в сімействі,
Де мир і тишина, —
Щасливі там люди,
Блаженна сторона.

Завітайте, прошу вас. Гостям раді!

А. ЛЮБЧЕНКО

ЩОДЕННИК

19. IV. (1944)

Довелось минулого разу перервати запис, хоч тривога скінчилась лише тривогою: як кажуть, десь через годину-півтори після гасла пролетіли дуже високо більшовицькі літаки. Сам я не чув, бо, почувши гасла тривоги, пождав-пождав, а потім роздягся та й ліг спати. Все одно ж сховищ нема, тікати нікуди, а якщо вже судилось саме тепер загинути, то бомба мене дебудь не мине (добра рима!).

Свята відбулись краще, ніж я міг сподіватись. Д-а приніс у подарунок дві паски та ще дечого й запросив на обід. Так само й І-ки. А ще — дуже симпатичні щиросердні п. К-м, з якими щойно зазнайомився. Вони, між іншим, напосілися, щоб я у них обідав, поки буду в Сяноку, а Лесикові щодня передають півлітри молока і просять, щоб я їм тимчасово дав Лесика на цілковите утримання (власних дітей не мають).

Лесик сьогодні каже: "Тату, от ти розумний, сильний, здібний, багато-багато чого можеш. Але є одне таке, що я можу, а ти ніколи не зможеш. Угадай!" Думаю, думаю і не втну. Тоді він пе-

реможно: "Ти вже вирости не можеш, а я можу". І регоче, щасливий. До речі, добре поводиться, як хворий. Що наказую, виконує точно. Я чимало ходжу в різних справах, він залишається сам, але знаходить собі розвагу — багато читає, тощо. Всі в готелі дивуються, що він такий зарадливий і вихований, усі його люблять.

На фронті особливих змін нема, крім термінового відступу з Криму. От цього я вже не сподівався. Я певен був, що коли там до останніх хвилин відступу з України залишається велика армія, то в тому є якийсь особливий тактично-стратегічний зміст, якась цікава й важлива воєнна хитрість. А воно виявляється зовсім навпаки. Дивна, дуже дивна історія.

Сьогодні надвечір упав перший весняний дощ з блискавкою й громом. Чудесно пахло повітря. Дощ упіймав мене на вулиці, я біг, задихався, трохи змок, але в груди лився запах змоченої землі, дерева — і було щось таке, що нагадало мені мою юність. Вранці, без пальта й капелюха, я ходив недалеко в поле. Струмки жебунять. Стежка свіжо-протоптана у сирій ще землі, але суха вже, без пороху, трошки ніби гуде під ногою. У полях зеленіє, а по ярках ще туляться шматки сірого, подзьобаного снігу. Селяни орють і сіють. Виключний примітив: погані плуги, мотузками стягнуті, погані виснажені коні, що зупиняються задихано кожні п'ять-десять метрів, кволі якісь нужденні люди, руда пісна земля, покраяна на вузенькі латочки ще й при дуже пересіченому рельєфі. А поруч у Сяноку кричать паровози, димлять фабричні димарі, угорі над полем пролітає літак... І цей орач, що згинці шкутильгає за своїм допотопним ралом та охрипло погейкує "вішта!" — виглядає аж надто контрастно. У цій похилій постаті, за якою я довго слідкував, почувалась давня незмінна приреченість і велика несправедливість. Отак — усе життя. І зрештою... "в землю отидеші", нічого доброго не зазнавши. А втім, нема чого тут і мудрувати; справа проста, ясна, і розв'язання її лежить тільки в межах п р а в д и в о г о (підкр. авторове. Ред.) (розумного і чесного) соціялізму.

26. IV. (1944)

Вже кілька днів живу у п. К-м. До готелю І... несподівано перед кількома днями прийшли представники німецької влади, заявили, що в готелі мають право перебувати лише люди, які одержали дозвіл від німецької поліції, що взагалі всі місця в готелі влада застерігає за собою, а хто під цю пору там живе, мусить негайно вибратися. Я тоді ж перенісся до старої темної вільготної кухні (правда, там заради дитини, затопили), переночував ніч, а наступного дня перенісся до п. К-м. Люди вони дуже симпатичні, привітні, більш-менш забезпечені, бездітні. Вона походженням — румунка (брати її — заповзяті румунські націоналісти), але замолоду ще перейнялася особливою симпатією до українців, включилась у цей рух і багато зробила корисного, надто ж в останніх часах, бо добре володіє німецькою мовою і має документи німецькі. Тут поєднання ось таких суперечностей в одній особі — річ не тільки можлива, але й не дуже рідка. Щось подібного я вже зустрічав тут кілька разів. Чоловік її — українець, буковинець, людина урівноважена й шляхетна. Ще є сестра... учителька з Коломиї, чоловік якої перебуває в дивізії СС "Галичина", а сама вона, тікавши з Коломиї, втратила майже всі речі — залізничники-поляки в дорозі їх замахлювали. Тепер вона гризеться й сумує.

Лесик продовжує хворіти. Був з ним знову у лікаря (ще іншого) — правобічний бронхіт. Лежить знову в ліжку, морока, жаль його, хоч він веселенький і добре їсть. Сам я почуваюся погано, дме мені черево, кваси киплять у шлункові, найкраща їжа втрачає через них поживність, я худну, слабшаю. Посилаю завтра листа до директора оселі в Криниці і, як тільки одержу відповідь, негайно вирушаю туди.

Згадую сьогодні: у в'язниці мені приснилось кілька пророчих снів. Перший з них був ось такий. Їду возом у товаристві ще кількох молодих хлопців. Їду високим залізничним насипом. Раптом візок збочує ліворуч з вузької колії й починає задніми колесами тяжити униз по крутому насипу. Кінь, міцний, ситий гнідий кінь, смикається, напружує всі сили, щоб воза витягти, але упряж не витримує, рветься, і кінь стрибком злітає на верхівку насипу, а візок з нами дедалі швидче починає задом котитися навскіс по насипу. Він конче мусить перекинутись, серце моє завмирає. Але, на превеликий подив, він все ж таки викочується унизу на лугову рівнину й зупиняється. Катастрофи не сталось. Отямившись, дивлюсь на височезний, як стіна п'ятиповерхового будинку, насип і бачу, що наш кінь збігає до нас униз. Почуваю до нього зворушливу вдячність, знаю вже, що ця сила, яка везла мене високим насипом, тепер знову вивезе назад.

Микола ЩЕРБАК

ДВІ ПОЕЗІЇ

ВЕЧІРНІЙ УРИВОК

Снують вечірні тіні
На снівницю нитки.
У білому кипінні
Вишневі пелюстки.

А яблуня крислата
В рожевому цвіту
Піднесла коло хати,
Мов чашу золоту.

Об шибку б'ється гілка
І бризкає блакить.
Любисток за причілком —
Ну, як тут не любить!

Україна, 1940.

ЗОЗУЛЯ

Кує зозуля... Сонце золотить
Верхів'я саду і стареньку хату.
Як гарно, гарно!
— Скільки буду жить,
Зозуле-пташко, вгаднице крилата?!

Я, втішений, лічу дзвінкі літа,
І радісно стає мені, малому,
Співають і вірить, бігать і зростать,
Іти в поля, у далеч невідому...

Згадалося... І хочеться мені
Почуть тепер зозулю біля хати
І запитати вгадницю крилату
Чи довго буду жить на чужині?!.

Чужина, 1951.

Микола ХВИЛЬОВИЙ

НА ГЛУХІМ ШЛЯХУ

Глибокі борозни літ... І це — тоска... Куди сховаюсь від могил твоїх?

...А втім, добре: і штучні вона мала та з часом повипадали з омети. А постать її прибила чвиря. Знаєте — чвиря на глухім шляху.

...Мороз коле скло, мережить скло.
Школа, кляс...
До повіту — 60, до станції — 80.
Навкруги: глуш,
глуш,
глуш...

Це глибокий чатинник моєї несибірської тайги.

— — — — — — — — —

...Знаєте, милий друже, от мініятюрний фрагмент із забутої розвіяної поеми "Азія".

"...В п'ятому віці — дикім і далекім — від Уральських хребтів, від Волзьких скель до тихих голубих вод Дунаю: гуни, сармати, германці... І вбив син Мундцука свого брата Бледу. Скажений Аттіла, король гунів.

...Проходили віки. І прийшов глухий вік — XIV. І на невідомих азіятських верхів'ях підвелась грізна постать Тамерлана..."

Це nota bene до моєї віри: велика істина землі: сонце підводиться на сході.

...Сосни гудуть-гудуть...
— Чого так сосни гудуть?
— Хуртовина. Вітри.
Ох ви, сосни мої — азіятський край!

— — — — — — — — —

...Школа, кляс.

Дітвора співає:

— Ніхто не дасть нам ізбавлення: ні туз, ні дама, ні валет...

...Наталя Миколаївна стурбована. Наталя Миколаївна біжить:

— Боже мій, діти! Не можна так співати: це ж пісня державна!

Наталя Миколаївна скінчила прогімназію — то так далеко! — Нестір — сторож:

— ...Миколаїно! А хліба вже, мать, нема?

— Ах, Несторе! Боже мій! Чого ви турбуєтесь?.. Я якнебудь...

Вона... "якнебудь". Нестір:

— Ох, Миколаївно! Святий ви чоловік. Потому, як мені уздрівається: забули про нас буржуази... Пожалуйте, махорочки...

Закурюють.

... Нафти нема. Ночі довгі, як степові дороги на великій рівнині. На холодній печі, в ганчірках — фунт сухарів у кутку і старе тіло.

А ще старе біля порога: Нестір.

Тоді сни... А може таємна яв?

— ...у другому двадцятого століття, двадцять років тому він приїхав, бадьорий і радісний, як сама юність.

Стояв вересень. Стояли блакитні далекі простори. Тоді обрій цвів гарячими маками, і облітали пелюстки і обгортали мозок.

На серці співала струнка, біла, як молоко, береза: у неї пишні молоді перса, у неї золоті кучері...

... (— Ляжу на твоє тьмяне лоно, мій коханий, невідомий обрію!..).

...Над архіпелагом осель, у м'ятову даль линула березова пісня.

...І курів далекий обрій і пахли в мріях мальтійські мандарини й африканський мигдаль.

— ...Наталочко! Моє миле котятко! Я ввесь дзвеню цукровим тросном... Там, десь, на Великих Зондських, на вулкані Смеру. Наталочко! Моя зелена наядо!

Тоді кипіла скажено друга молодість, тоді не вірила, що йде тридцята весна, бо в очах темніло, а під ягодою тугої перси ревли від солодких мук отари самців.

Вона:

— ...Олексо! Мій божевільний! Я п'янію... Налий мене усю столітнім медом, туманним хмелем, Олексо! Розірви мені сорочку!

...Мчався багряний олень по горах, по долинах часу. Над байраками летіли журавлі! Курли! курли!

І прокинулась ріка до порогів.

(— Гей ти, Дніпре! Гей ти, сивий! Чи довго ще до навігації?).

...Над оселями проходили сторожкі ночі. Проходили ще по осоках, по заводях і далі в простір, лісвими стежками, за узлісся.

(— Ляжу на твоє тьмяне лоно, мій коханий, невідомий обрі!ю).

— ...Миколаївно! Чи чуєте?

— Чую, Несторе.

— Мабуть, прийшов кінець. З'їли сукини сини революцію.

— Бог його знає, Несторе! Та тільки я думаю: все гарно буде. Отже на тому тижні приїздили з наробразу, казали: все гарно буде.

...А сосни гудуть-гудуть...
— Чого так сосни гудуть?
— Хуртовина. Вітри.
Ох ви, сосни мої — азіятський край!

...Чиркнув сірник. Нестір запалив свічку:

— Отож учора був на базарі, так оратор казав: такий із наших... Треба, каже (читає по записці) ...двадцять п'ять архивоєнських комунізмів... Щоб, значить, була правда... Що ви на це скажете?

... — Пф! — свічка погасла.

— Бог його знає, Несторе!

...Перший осадчий прийшов з Правобережжя через Сагайдак — великий чумацький шлях. Перша хата була на березі. Але ріку випивало сонце, а тросків підрізували роки, і відходила вода в долину. Тоді будівлі стояли на горбах, а вулицею летіли бенгальськими вогнями піски.

...Співала:

—А я дівчина Наталка, а зовуть мене Полтавка...

— ...Наталочко! Моє миле котятко!

...Він приїхав до бунту, коли в глибинах осель ріс бунт. Говорив про бунт — такий гострий, як бритва на горлі, такий грізний, як смерч в океані... шумують, шумують води: вал за валом. На сході — маяк. Рев сирени.

...А друга молодість і в Нестора була: Наталя Миколаївна — це недосяжні кургани зір.

...З Нестором Олекса й посадив цю сосну. Тоді, двадцять літ тому.

...А бунт виріс і положив бритву на горло.

Він:

— Наталочко! Я йду туди, до них!

— Іди, милий.

Він пішов і не вернувся: не вертаються — хто в бунт.

...У Сибір на золоті розсипини по Володимирській пройшов каторжник. І не прийшов.

...І знову сни... а може, таємна яв?.. Хіба знала, що в неї закоханий цей незграбний бородатий Нестір?

...Плоть не розцвіла в закладний час. Від нього, від Олекси. І ніколи не було. Школа осунулась. Сосна росла й ховала дорогу, що на Сагайдак.

У п'ятому двадцятого століття проходив останній шквал другої молодости. І після заняття з сумом дивилась (з сумом врізаної стеблини) на Нестора. Як вона хотіла, щоб він зрозумів її.

Але не зрозумів. І одійшла друга молодість... А третя ніколи не приходить.

...Брели роки. Пролітали журавлі, горіли світанки, горіли зорі. А вранці в садках шуміла діямантова паморозь.

— ...Чи скоро земля воскресне? І біжить глибокий чатинник моєї несибірської тайги назустріч свіжому вітрові...

День за днем, рік за роком — у вічність... (— Гей ти, Дніпре! Гей ти, сивий! Чи довго ще до навігації?).

...Нестір ходив у суботу по пошту за десять верстов і приносив відтіля пошту й тютюн "Бурас" за дев'ятнадцять копійок, у синій обгортці. До глибокої ночі вони курили й грали в хвильки.

...Азія — не Азія. Провінція — далі, провінція — глибше. Далекий обрій димиться. Темний вітер, сіверко. Білий вітер. Замело доріжки, вовчі стежки, заячі сліди. Повставали намети, набії. За сараєм іржала, вила і рожала замети ніч.

...А сосни гудуть-гудуть...

— Чого так сосни гудуть?

— Хуртовина. Вітри.

Ох ви сосни мої — азіятський край!

— — — — — — — —

...Уранці підвівся багряний диск холодного сонця. І стояв чатинник, як бабусина казка. Стояв по груди в снігу. На вітах горіли червінці. Це остання згадка другої молодости.

...Але скоро вітер знову підняв хмари. Вдарив у диск холодного сонця. Розбив диск холодного сонця.

І знову фуга.

...А в школу таки зібрались. У лахміттях федеративного добра. У школі біженець Стасик.

Наталя Миколаївна читає історію: — Поляки гнітили український народ.

Дітвора до хлопчиська:

— Стасику! А ти ж полячок!

— Бережись, Стасику,-задавимо тебе вночі.

І скаржилась Наталя Миколаївна. А Наталі Миколаївні кажуть:

— Навіщо ж ви так говорите?

— Боже мій, нас так учили в прогімназії.

А то ще буває з Богом. Діти:

— Ми в клясі в Бога не віримо, а вдома віримо, бо й Наталя Миколаївна вдома вірить: ми самі бачили.

І ще:

— Наталю Миколаївно! А навіщо ви ікону зняли?

— Ах, діти, ікон уже в клясі не можна вішати: наробраз не дозволяє.

...Давно це: до Наталі Миколаївни з'їжджались із сусідніх сіл учителі, вчительки, фельдшери й грали у фанта. Це теж спогади.

А село темне й гниє в пранцях. Медикаменти за горами, за морями. У селі вміють лікувати бешиху.

Вечір. У кімнаті самогонний апарат. Нестір:

— Ну, вже завтра об'язательно продамо дві пляшки, а тоді й хліба купимо.

— Купіть, Несторе!

...Налили по рюмці. Випили... Темніє...: І знову надворі фуга.

...А сосни гудуть-гудуть...

— Чого так сосни гудуть?

— Хуртовина. Вітри.

Ох ви, сосни мої — азіятський край!

ТЕОРІЯ АКАДЕМІКА Т. Д. ЛИСЕНКА СТВЕРДЖУЄТЬСЯ В США.

Як відомо, суть Лисенкової теорії полягає в тому, що набуті ознаки закріплюються й передаються по наслідству. Це досі заперечували всі вчені цілого світу і велика частина вчених СРСР. За загальною настановою світової преси нашого земляка, Трохима Денисовича Лисенка, наша преса називала не інакше, як шарлатаном, мошеником і т. д.

В останньому часі, коли в СРСР наслідники Сталіна закинули Лисенкові, що він не зумів забезпечити СРСР с.-г. продуктами, наша преса зробила крутий зворот і почала боронити Лисенка.

Інший підхід до цієї справи мають американські вчені. Вони перевіряють цю теорію на практиці. На початку червня в Нью Брунсвіку, штат Нью Джерсі, відбулася дводенна нарада вчених на тему "Перспективи в ділянці мікробіології". На цій нараді д-р Гарри Ігл виголосив доповідь на тему передачі набутих ознак. Досвіди д-ра Г. Ігла стверджують, що бактерії, піддані впливові невеликих доз антибіотиків, набувають здібність чинити їм опір і передають цю здібність своїм нащадкам.

Щоправда, ці досвіди ще не вважають за остаточні, але те, що ще рік тому вважалося шарлатанством, сьогодні в США майже доведене. Вчені вважають, що як майбутні досвіди з застосуванням радіоактивних антибіотиків дадуть позитивні результати, то засади акад. Т. Лисенка будуть остаточно доведені.

В такому випадкові ми зможемо гордитись, що українець зробив відкриття, яке дорівнюватиме справжній революції в біології.

Про академ. Т. Д. Лисенка був нарис у "Н. Д." ч. 1 (лютий, 1950 р.) та стаття в ч. 8 (вересень, 1950 р.). Отже, хто хоче ближче познайомитися з працею великого вченого, хай загляне в ті числа.

Л. СМІЛЯНСЬКИЙ

ЗОЛОТІ ВОРОТА

(Закінчення)

Але його губи шепочуть щось, як молитву. Я й Мар'яна підходимо ближче. Батьків вигляд непокоїть нас. Так і є: над цими трупами ми чуємо кінець його раптової імпровізації:

— ...роз'ївся, розпився на всі краї й землі і до нас прийшов по наші статки, по життя наше.

Начувався ж — розвієшся, як мряка, згориш, як верба від грому...

Наче святокрадець, тікатимеш від людей, від слова їхнього, від сміху, від пісні.

Землю хотів обняти, а вона сама до тебе розкриває лоно, простягає чорні обійми, вистелила тобі м'яку постелю на сім шарів смердючого трупу — огинайся, не огинайся — бути тобі разом з ними, в їхніх шерегах, бо то ж твоя плоть і кров. Амінь.

IX. Зорі

Який це вже день народного подвигу?.. З дніпровими хвилями упливають дні, цілі в'язки днів, упливає за водою літо... З навколишніх лісів вступає до міста голубий вересень. Добре тримається Київ, і вся велика радянська Вітчизна захоплена його подвигом.

Часом здалека вітер приносить глухий грім канонади, щодня над містом пролітають ворожі літаки: іноді вулицями проходять групи полонених фашистів.

А місто живе, як жило й тисячу літ, і кожний квартал його сповнений людського гомону, кожна людина — віри, кожна мисль — ясного світла. Грають веселкою пишні фонтани по садах, гримлять гучномовці знайомою музикою, і навіть на барикадах, на лантухах з піском і землею, після теплих дощів починає рости пшениця й овес.

Могутня твоя воля до життя, Києве!

Фашисти відкотилися під тиском наших частин. Але їх тимчасом більше, значно більше за нас. У них більше танків, літаків... Ми нищимо їх, як сарану. Вони наступають знову, загативши тисячами своїх трупів численні балки й яри довкола міста. Поволі ворожа підкова загинається з боків Києва. Але ми на своїх місцях, своєї варти не кидає ніхто.

Кілька днів я не бачу Мар'яни й батька, що записався до її загону. Їх немає в казармі батальйону, інакше вони принаймні подзвонили б мені. Я не маю змоги їхати шукати їх.

Якось увечері мені дзвонять до штабу. Я певен — це дружина. Нарешті! З радісною усмішкою беру слухавку. Хто?.. Ах, це Сергій!..

— Здрастуй!..

Історик Сергій... Він тепер секретар райкому по пропаганді. Ми часто з ним зустрічаємось у штабі.

Здається, в нього все в порядку: він вітає мене спокійним, рівним голосом.

— Що в тебе чути? — питаю.

— Вибухи німецький гранат.

— У твоєму районі?

— У моєму райкомі, — відповідає Сергій.

— Якто? Вони влучили в райком?

— Два снаряди...

— Два?..

Раптом я чую в телефонну трубку вибух, і по якій паузі — рівний голос Сергія:

— Помилився — три...

— Маєш негайно вибратися звідти! Чуєш! Всі переходьте до підвального приміщення.

В трубку я чую далекі глухі вибухи.

— Знову?

— Десь далеко, — спокійно відповідає Сергій.

Ми закінчуємо розмову.

Я таки мав увечорі трохи вільного часу і поїхав на Печерськ до казарм винищувального батальйону. Я мусив знайти Мар'яну. Останні дні я нічого не знаю про них — дружину і батька.

І знову, як уже не один вечір, ставлю машину біля воріт казарми. Знайшов чергового. Знайомий.

— А наші оце лиш повернулися.

Я не повинен питати, де вони були, і тільки спокійно кажу:

— Все гаразд?

Він киває головою на ствердження.

— Моя дружина?

— Пішла перевіряти пости.

У повітрі тепло, і люди гуртками розсипалися на величезному дворищі казарми.

Підходжу до найближчого гуртка. Розмовляють. Початку розмови не чув. Облич не видко: вечір темний. По голосах розпізнаю старого робітника і двох молодих хлопців.

— І будуть, брате, через п'ятдесят, а може й через сотні літ згадувати люди про нас, що полягли чесно в бою з німецькими контрреволюціонерами... Про паризьких комунарів не забувають, і про нас не забудуть...

Я спинився, немов хто поклав мені на плече руку. Хто сказав ці слова? Хочеться підійти й заглянути в очі, щоб понести його погляд з собою.

Раптом чую, як тихо співають десь далі, під казармою такої знайомої, чудесної пісні:

Запрягайте коні в шори,
Коні воронії,
Та й поїдем доганяти
Літа молодії...

Тихо, тихо, я чую не слова — саму мелодію, що її так любить співати моя Мар'яна. Це все той Леонтович, що взяв нашу молодість у солодкий свій полон, що немов уві сні дав понюхати нам рідної пісні, як того зілля-привороту... І відчув я, що, й однієї миті не вагаючись, покладу життя своє тут коло "Золотих воріт", воріт у наш вільний розквітлий степ, у наше майбутнє.

Я підходжу до гурту і ясно чую в загальному тихому хорі голос Мар'яни. Темно, але вона якось пізнає мене, і, не кидаючи співати, підходить і кладе мені руку на плече, обіймає, і ми йдемо мовчки по траві і блукаємо по величезному, заростому дворищу. Так і ходимо: поклавши одне одному руку на плечі, прислухаємося до тихих розмов і пісень бійців.

Ми одружені більш як дванадцять років, а лю-

бов наша ще тільки розгоряється, мов сузір'я над нашими головами в цю темну ніч.

— Ми наче молоді, наче ми сьогодні студенти і блукаємо — пригадуєш? — понад Дніпром. Уже яким сном спить наш Київ... А ми блукаємо, блукаємо... і теж немов уві сні... Київ!..

Моя рука знаходить в неї на ремені пістолет і торбинку з двома гранатами. Вона м'яко бере мою руку і кладе собі на плечі. Здається, в цю ніч її теперішня чоловіча суворість на час залишила її. У таку темну-темну ніч люди немов світяться наскрізь — видко їх серця.

— Я хочу побачитися з батьком.

— Він тут недалеко. Можу його змінити.

Вона йде і швидко зникає в темряві, і чути тільки її все ж таки жіночі кроки...

У батька очі старого степовика: він бачить і в темряві. У нього за плечима карабін і, коли ми обіймаємось, обличчя моє торкається холодної сталі.

Він у своєму: той же костюм, штани, заправлені в чоботи, і бараняча шапка. Та борода ще густіша, і пишні вуса пропахли тютюновим димом.

— Ну що, тату?

Я бачу, як він виймає люльку, порпається в ній мідяним дротиком, вистукує об закаблук... А коли повз моє обличчя проходить перша запашна хмарка від його люльки, я чую спокійну відповідь:

— Мертві, сину, сорому не матимуть...

X. До побачення, друзі!

Ми не зрадили свого обов'язку: фашистським трупом загачені яри і вибалки навколо Києва. Коли вітер віє з ворожого боку, він несе до міста трупний дух — вони не встигають закопувати своїх солдатів.

Їх набагато більше за нас. Тож змуруємо їм бар'єри з їхніх трупів! Нехай кожен крок коштує їм тисячі голів!.. Наші кулеметники скаржаться, що фашистські трупи заважають стріляти.

Фашистська підкова все дужче і дужче стискає місто. Ворожі міни рвуться на околицях. Часом снаряд вибухає у центрі міста. Біля воріт стадіону "Динамо" я бачив трупи коней — від ворожого снаряда. Канонада то зривається, то втихає... Крок за кроком вони наближаються...

Кияни залишають місто. Вони переходять міст через Дніпро, стиснувши уста, нахмуривши погляд, повний ненависти до бандитів.

Я вглядаюся в їхні очі і, мені здається, читаю в них: ми ще повернемось, не вважайте, що ви перемогли. По ваших трупах ви увійдете до нашого міста, по ваших трупах і ми повернемось до нього.

Я не знаю, де шукати Мар'яну та батька. Винищувальні батальйони прикривають відхід, стримуючи дужого ворога. Там, на околицях міста, і вона, Мар'яна. Я не маю змоги шукати її, але думка про неї мучить мене.

За вокзалом горить нафтова база, і чорний важкий дим стелеться широченною дорогою низько над містом. Ворог не матиме тут жодної тонни нафти!

А мостом ідуть і йдуть люди. Вони оглядаються на свій Київ і зникають у куряві вуличок Слобідки.

Фашистські літаки пробують влучити в міст. Їм не щастило раніш, і не щастить тепер. Наші зенітники влаштовують їм вогневий бар'єр.

Іду на околицю центрального центра оборони. Маю доручення від штабу оборони.

Окоп перетинає вулицю, підіймається трохи на пагорб по дворах і городах і зникає внизу на сусідній вулиці — немов земля тріснула від гарматніх вибухів, і в цій щілині обережно ворушаться люди із зброєю. Віддаля друга лінія — і там у землі ворушаться люди.

Німці недалеко. З правого флангу вони заняли велику конд-фабрику. Де-не-де вони наближаються до нас на якихось двісті метрів. Вони поспішають і не завжди обережні. Поки немає атаки, ми вистрілюємо їх поодинці. Часом ми напівжартома сперечаємося за окремі наші жертви. Нагода й мені перевірити свою вправність у стрільбі.

Одним підрозділом тут командує Сергій. Передавши наказ, я прошу в командира дозволу піти з командного пункту в окоп до Сергія, хоч би на кілька хвилин. Зрозуміло, хочу попрощатися з ним. А може... він бачив моїх?

Сергій зустрічає мене з якимось радісним докором, що відразу ж змінюється на невдоволення.

— О! — вигукує він, — і ти тут!.. Ти прийшов сюди?.. А ти знаєш, куди ти прийшов?.. Тут іде бій, чого вам треба, товаришу?..

Я заспокоюю його, але кулеметна тріскотнява і стрільба рушниць з нашого окопа глушать мої слова.

У Сергія бінокль. Він оглядає місцевість попереду.

— Бачиш? — раптом указує він мені на німецького солдата, що за яких двісті метрів від нас допіру ліг і поспішно почав укопуватися в землю. Я прицілююся.

— Поспішай, — каже Сергій.

Над чорноземом городу видно тільки голову ворога, яку він, звичайно, не може нікуди заховати. Можливо, це снайпер. Я поспішно ловлю його на мушку. Серед інших пострілів я майже не відрізняю свого, але бачу, як раптом цей солдат підхоплюється, вимахує руками, падає... "Добрий почин", — думаю я й шукаю другої цілі. Вибух міни біля самого окопа на хвилину приголомшує нас і засипає піском.

Знову посилаю патрон в ствол — я знайшов нову мішень.

Зараз ми знаємо одно — нищити живу силу ворога. В нашій військовій бухгалтерії фашистські трупи — це наш актив. Ми розуміємо, що наш відхід — це також виконання бойового завдання. Свою дорогу ми забрукуємо їхніми черепами і збережемо власні бойові сили.

Фашистська частина не витримує вогню і відповзає на свою вихідну позицію. Стрільба триває, але не так інтенсивно.

Сергій сідає в окопі відпочити. Я — коло нього.

— Витримаємо? — питаю.

Сергій скидає пілотку. Його зачіска зроблена ретельно, як і завжди; рештками свого білявого чуба він намагається прикрити рожеву лисину. На чолі його і на лисині — великі краплини поту. Він виймає записну книжечку і робить запис олів-

цем. Я з боку непомітно для нього читаю акуратні, рівні рядки: "Друга година дня. Можливо, цей запис — останній. Наше завдання прикрити..." Він думає одну мить, закреслює останнє слово і пише: "...стримати..."; знову перекреслює і рішуче, твердою рукою вписує: "загинути в бою, як нам личить..."

Ховає книжку в кишеню і говорить мені:

— Я дещо собі нотую. Конче потрібно. Приміром, я не повірив би сам собі, що три місяці тому копався в архівах сімнадсятого століття, коли б не мав відповідної нотатки в своїй записній книжці.

Незадовго до початку війни він дістав ступінь доктора історичних наук.

— А тепер, — раптом наказує він, — ти мусиш іти на командний пункт і звідти повертатися на своє місце... Сьогодні ти зробив свій почин.

—Скажи, — питаю я, — де мені шукати Мар'яну й батька? Ти часом не зустрічав їх?

— Їхній батальйон вийшов до Дніпра. Але сьогодні навряд чи знайдеш їх. Сьогодні ніколи...

Ось вони, київські береги дніпрові, вкриті золотом, барвистими килимами і столітньою славою. Ми поставили на них гармати, ми розташували на них винищувальні батальйони.

Часом фашистські міни падають у глибокі яри, балки — і гори ховають у своїх надрах смертоносний ураган сталі. Іноді снаряди лягають біля наших підрозділів, і букети з вогню, диму й глини розцвітають попереду нас.

Над Києвом, над горами й Дніпром — дим, усе дим — горять на Дніпрі пароплави. Жодної баржі не лишати ворогові!

З сумом дивимося на далекий міст, що виглядає арками з-за гори. Він пишається сьогодні гордою могутньою красою, недосяжний для підступу і безпорадного гніву ворогів. Залізничні мости ми висадили ще вчора.

Під міст закладено досить вибухових речовин. Міст живе останні години. Досить однієї іскри — і він буде спогадом із чудесної казки.

Я прожив тут мало не двадцять років — всю свою молодість. І завжди, коли з київських гір я дивився на мости над Дніпром, в голові моїй з'влялась думка про наш великий і незмінний рух уперед. (Зак. на стор. 20-й)

Юрій ШЕРЕХ

Правда почуттів і спекуляція на почуттях

Леонід Первомайський написав гарну, справді мистецьку річ. Це поема, і вона зветься "На крутих берегах". Її сюжет дуже простий. Матвій Горбенко, механік МТС, у коротку хвилину відпочинку на провесні, коли закінчено ремонт тракторів, а оранка ще не почалася, виходить на берег Дніпра і віддається спогадам — про роки війни, про свого фронтового друга Никанора Личкова, про своє одруження по війні. Журні це спогади і водночас бадьорі. Від кінця війни Матвій утратив зв'язок з Никанором, що працює на тракторному заводі в Сталінграді. Навіть листа йому написав Матвій, але минає час, а відповіді нема. Відпочинок і спогади Матвієві перериває його дружина. Треба йти на станцію, приймати партію тракторів, що оце прибули з Сталінграду. Матвій іде: листа не було і не буде. Є тільки праця. Замість листа прийшли трактори, — форма привіту від Никанора. Він їх робив. Тут кінчається поема. Так само сумно і водночас бадьоро, як і в своєму попередньому перебігу.

Чому 77 вісімнадцятирядкових строф поеми Первомайського — успіх української поезії? Бо вони написані рукою майстра і дбайливо опрацьовані. Бо вони говорять багато правди про почуття середньої української людини нашого часу в УРСР. Звісно, вони говорять не всю правду, і вони додають до сказаного чимало неправдивого, а все таки в них є кусні істини. Сполука мистецької майстерности з психічною правдою роблять твір мистця твором мистецтва.

Стилістична вивершеність поеми Первомайського стане особливо виразною, коли взяти її на тлі тієї зливи віршів, що тепер наповнює сторінки журнальних і книжкових видань України. Важить уже те, чого в поемі Первомайського нема. Нема в ній примітивного нанизування рядків у дусі російського райошника, розляписто безглуздої солдатської пісні царського часу, — щось на зразок

Де шумить густа пшениця,
Повен колос нагина,
Є суворовська криниця
Біля міста Тульчина.
Як, напившись, не згадати
Давній час отой, коли
Руські витязі-солдати
В наш подільський край прийшли?

або

Де Ворскла хлюпоче, де військо стояло Петра,
Готуючись в наступ на шведів рішучий,
Село Крутий Берег розкинулось в зелені трав,
Садами колгоспними стало на кручі

Рядки ці належать різним авторам, але нічого індивідуального в них нема. Їх можна низати без кінця. Їх ритм — механічний, їхня фраза неоковирна, слова — байдужі. Скажімо вираз "село Крутий Берег" у цьому вірші треба читати с е л о к р у — як одне слово, т и й б е р е г — як друге. Рубаний ритм райошника перетяв слово. Механічний ритм виносить на гребінь хвилі такі слова як о т о й у першій цитаті, змушує наголошувати нікому непотрібне б і л я. Коротше кажучи, ритм цих віршилищ такий же безглуздий, як і їх тематика — оспівування якоїсь дружби українських селян з Петром І або Суворовим, катами цих селян, дружби, що ніколи не існувала і якої, зрештою, ні Петро ні Суворов і не хотіли.

Не можна сказати, що ці віршилища не мають прецедента. Ним є і тематикою і ритмом відомі рядки Котляревського про те, "як цар білий, дуже смілий побив шведів вражу силу, козаченьки з москалями потішались над врагами". Цю тематику, цей райошноказенний вірш перекреслив великий Шевченко. Але н і ч о г о з традиції великого Шевченка не живе в сьогоднішній українській поезії, що плекається в УРСР.

Нема цієї традиції і в "На крутих берегах" Первомайського. Але принаймні добре, що нема в ній і того рецидиву гірших дошевченківських традицій, до якого зіпхнено сучасну пересічну поетичну продукцію в УСРР.

Другою хворобою сучасної віршової продукції в Україні є сліпе наслідування ритмів і фрази Некрасова й Маяковського. Про наслідування Некрасова, поезію якого ще Плеханов назвав не поезією, а сокирою, говорити багато не доводиться. Тим часом фальшиві некрасовські нотки продираються навіть у рядику такого майстра української пісенної інтонації, як Андрій Малишко, і тоді роблять його вірші наскрізь фальшивими. Маяковський — інша справа. Поки його не знищила політика й кампанійщина, він показав себе видатним поетом і революціонером російського вірша. Але саме російського. Поезія Маяковського невід'ємно зв'язана з російською мовою з її випинанням наголошених складів і ковтанням ненаголошених. У мовах з рівним розподілом наголосової сили, як це є в українській мові, ритми Маяковського виходять недоречними й силуваними. Скажімо, "Розповідь машиніста" талановитого Ігоря Муратова безнадійно зіпсована цими ритмами. Не можна назвати жадного вдалого перекладу Маяковського на українську мову, хоч його перекладали часом і добрі майстрі.

Щоб закінчити перелік хвороб сучасної української поезії, в Україні продукованої, лишається згадати ще останню. Вона є в усіх народів, але переживає тепер в Україні особливий розквіт. Це підміна поезії римованою прозою. Блискучим зразком цього, з дозволу сказати, стилю є поема Миколи Шеремета "Висока честь", надрукована в другому числі цьогорічного "Дніпра". Ось узятий навмання уривок цього, так би мовити, поетичного твору:

Їм швидко все розповіли,
У гуртожитку, де жили...
Згадать два роки тому:
вітрами дикими гуло,
пісками чорними мело
на місці цього дому.
Тепер з балкона подивись:
квартал над пустирем підвівсь,
за ним нові квартали.
Лікарня, школа стали в ряд.

Це нагадує гру в дописування римових рядків до кимсь завданого попереднього рядка. Якщо це зветься поезією, то що звати зіпсованою прозою?

Ось на цьому тлі виросла поема Первомайського, і виросла в переважній своїй частині як поетичний твір, а не римовані рядки. Її ямб чіткий, карбований і водночас легкий, він не заходить у конфлікт з фразою, не переривае її нормального бігу, не змушує ковтати слова, ані наголошувати другорядні. Він логічно розгортається в межах вісімнадцятирядкової строфи з її переважно перехресним римуванням, закінчуваної здебільша двома паристо зримованими рядками, що дають логічний підсумок і ритмічне завершення строфі. Образність поета проста і часом аскетична, але це образність, а не нанизування штампів. Коротше кажучи, поема Первомайського написана в доброму класичному стилі, нагадуючи такі твори як "Прокляті роки" Юрія Клена, або деякі партії його ж "Попелу імперій". Ось яких пара прикладів.

Поет говорить про час безпосеердньо після війни, коли ще не було машин у сільському господарстві і тільки починала працювати промисловість:

Ще на руках носили в села ліс,
Не повз хати, а повз вогкі землянки,
І білий пломінь у мартенах гриз
На брухт порізані гармати й танки.
Метал ішов з полів, — не на поля;
Умита щедро кров'ю чорна скиба —
Заледве оживала ще рілля,
Але од неї вже чекали хліба...

Коротка формула — "метал ішов з полів — не на поля" — це ж характеристиак часу, варта довгих описів. Або опис настрою людей, що прийшли з фронту додому, — і ось уперше орють лани:

Здавалось, борозну до небосхилу
За трактором врізав колгоспний плуг.

Не можна вважати клясичну традицію за провідний стиль у сучасній українській поезії. Найвищі осяги української поезії лежать на схрещенні Шевченкової традиції з осягами сучасної поезії світу. Але від сучасної поезії світу поети УСРР відгороджені непрохідним муром, а шевченківська традиція належить до дуже небезпечних речей. Сьогодні в Україні можна плекати тільки традиційні стилі, і то далеко не всі. У таких обставинах мистецькі твори можуть бути осягнені тільки в культивуванні фолкльорної традиції, як це є в кращих поезіях Малишка, або в відновленні клясичної традиції. Не дивно, що Первомайський далеко відійшов від нерівних, але індивідуальних мистецьких шукань своїх перших віршів, від бароккової важучости свого "Прологу до гори", одного з верховинних осягів нової української поезії. Але, хвалити Бога, він не вдався ні до райошника, ні до Некрасовщини, ні до Маяковщини, а став працювати в дещо старомодному, але як-не-як шляхетному клясичному стилі.

А що стиль цей старомодний, можна легко переконатися хоч би з наявности таких традиційних ходів-узагальнень, як от, приміром, —

Щасливий, хто з дороги не звертав
І не сидів у затишку в час бурі, —
Та жалюгідні душі ті понурі,
Яких в негоду острах обгортав! —

яким, зрештою, легко знайти цілковиті паралелі хоч би в тих же "Проклятих роках" Клена, — або майже комічні інтонації елегії Ленського з пушкінського "Онєгіна" в застосуванні до зовсім іншої ситуації й часу:

Перейде він через Славути міст,
А чи впаде під спалахом вогнистим?

— мова йде про штурм німецьких позицій на другому березі Дніпра, а грайливий "огнистий спалах" — це чи то світло прожектора, чи вибух гармати. І коли після цього читач чекає на згадку про Лету, що мала б поглинути пам'ять юного поета, чи то бійця, раптом знаходить він зовсім інший словник:

І вирішив колишній тракторист
Іти на переправу комуністом.

Ці рядки приводять нас до другої половини нашого розгляду. Вони ведуть нас до того конфлікту між правдою почуттів і політичною спекуляцією на цій правді, що доглибно характеризує твір Первомайського.

У "На крутих берегах" є дуже багато правди про сучасну українську людину, і кожна порція правди врівноважена відповідною порцією політичної спекуляції. Правда робить поему мистецьким твором, полі-

тична спекуляція робить її твором радянської політичної пропаганди. І, треба сказати, твором у тисячу разів небезпечнішим від штампованих райошників, від казенних славослов'їв Тичини, Сосюри чи Рильського на адресу ух якої ж "рідної" Москви. Бо всі ті райошники лишають читача байдужим, але не таке діяння поеми Первомайського, яка продереться в глиб не однієї душі і разом з проникливими й пронизливими нотками якого ж близького ліричного суму увіллє краплини чорної отрути.

Було б недоречною витратою часу міркувати над тим, чи ця отрута — свідома мета, поставлена поетом, чи неминуча данина офіційним вимогам. Та і яке це має значення? Фактом є, що жаден твір не може побачити світу в сучасній Україні, якщо він не відповідає вимогам радянської пропаганди. Колись, коли настане час перегляду всього написаного під радами, щоб вибрати з нього речі м и с т е ц ь к і і у к р а ї н с ь к і, дуже багато надрукованого піде просто на смітник. З поеми Первомайського натомість багато чого зможе лишитися. І це вже багато. І це через ту правду, що її автор не побоявся впровадити — при будь-яких інших моментах — у свій твір.

Правда починається з деталів. Замість казенної героїки бою поет показує, як солдатові, йдучи в атаку

Нелегко одривати від землі
Важке, немов свинцем налите тіло,
Що до землі припало й приросло! —

— і, дивна річ, т е п е р, коли ми відчули це відчуття, ми починаємо вірити в героїчність вояків.

Поет не побоявся показати правду, ч о м у українські вояки в червоноармійських шинелях справді рвалися на захід. Ні, їхнім головним рушієм не був славнозвісний радянський патріотизм. Це була туга за матір'ю й дружиною всіх, за с в о є ю матір'ю й дружиною. Переплеск цих двох почуттів одного в одне показаний у строфі, що її варт навести:

Замало кожному із нас було
Заходити у звільнене село
Чи місто, щойно визволене, й знати,
Що з кожного будинку, в дощ чи сніг,
Нас вибіжать стрічати на поріг
Чиясь дружина й незнайома мати!
Звільняючи безвісних матерів,
За них іти готовий до загину,
Щасливий до кінця був той, хто стрів
І р і д н у матір, і с в о ю дружину.
А скільки з нас, потомлених, в свій дім
Приходило після важкого бою
І з гіркотою зустрічали в нім
Руїни давніх мрій перед собою!
Скільком ховати довелось між нас
Важку сльозу, що скочувалась з ока,
Скількох вкривала сивина глибока —
Мовляв, спізнився чи прийшов не в час...

Глибокої й людяної правди сповнені строфи про вивіз української молоді на остарбайтерські праці в Німеччину і про радість їхнього визволення в останні дні війни. У цьому бачили українські вояки виправдання своїх страждань, своєї гіркої бойової праці і жертви життя:

Ми знали в ті хвилини,
Що недаремно нам вогонь і сталь
Проклали шлях в оцю ворожу даль —
За сотні битих верст від батьківщини.

Але вояки зустрічали матерів і дружин, зустрічали визволених остівок, — і йшли далі. Вони могли не знати того, що за їх спиною починалася нова трагедія — трагедія доносів і допитів, катувань і заслань. Вони могли не знати цього тоді, — але Первомайський знає про це. Він не може не знати про те, що російське рабство заступило німецьке, що найкраща українська молодь і далі в дому роботи, в країні неволі, тільки може не коло Ляйпцігу, а коло Печори й Колими. І хоч він знає це, він переключає свої правдиві строфи на гімн ...Росії, що, мовляв, запалила зорі дружби для всіх народів, замкнених нею в тюрму. Але чи ми йому повіримо?

Первомайський пише про глибоку вразу, невигойну довіку, що лишила війна в душі кожного, хто через неї пройшов:

Старі бійці, здолавши довгу путь,
У боротьбі здобувши перемогу,
Не можемо ми звук отой забуть,
Що сповіща повітряну тривогу;
Ще постає перед очима в нас
Завод розбитий, спалена хатина,
Підбита в берег хвилею дитина,
Якій в очах веселий вогник згас...

Він пише про це, і ми знаємо, що це правда, бо така травма лишилася і в наших душах. Звідси росте гімн м и р н о м у х л і б о в і, творчій праці, —

О, мирний хліб, тебе старий солдат
В житті цінує як ніхто й ніколи!

І це теж правда, і з цих скупих, але виразних рядків можна збудувати в уяві цілу картину того щирого, що було в душах людей, коли вони бралися за відбудову мирного життя. Але ми знаємо й інше, ми знаємо, що цей вогонь творчої праці був використаний чужою системою на те, щоб міцнішими зробити мури в'язниці, у якій живе український народ, що все, що народ своєю працею здобув і здобуває, пішло й далі йде насамперед на кування зброї для Москви, на готування нової війни. Чи знає про це Первомайський? Він удає, що не знає. Та чи ми йому повіримо?

Чимало строф присвячено оспівуванню солдатської дружби, що не вмирає й не минає. І це щире почуття, і ми віримо в нього. Люди, що в окопі спільному ділили крихти теплоти, що рятували один одного з смертної небезпеки, — могли споріднитися й стати братами більшими від родимих братів. Слово д р у г в українській мові значить взагалі далеко більше, ніж його відповідники в західніх мовах. Тим більше можна повірити в культ дружби, що росте в душі змученої, стомленої і все таки повної сил і віри в життя української людини в Україні. Ізольована від світу, переобтяжена надмірною працею, вона особливо цінує дружбу, солдатську дружбу товаришів життя і смерти. І зовсім не виключено навіть, що доля звела і зробила такими друзями колгоспника з-над Дніпра і робітника з Сталінграду. Поки ми в сфері людських почуттів, ми віримо авторові. Але тут починається узагальнення, починається політична спекуляція на людських почуттях. З дружби Матвія й Никанора робиться висновок про дружбу Росії й України. Це зветься пересмикування карт. Алеж воно таке наочне, що хто ж йому повірить?

І нарешті, — тема щастя. Гірка й правдива філософія щастя в рядках поеми:

Так, щастя — це не випадок,а плід
Твоїх в борні й труді прожитих літ,
Це твій здобуток в життєвому бої;
Не випрохать його і не знайти,
Своїм життям за нього платиш ти
Ще й борг часом лишаєш за собою.

Суворі, тверезі, гіркі, але не розпачливі, а повні самопошани й віри в людину слова. Слова, що могли б бути сказані з однаковим правом у кожній країні кожного континенту. Життя гірке й трагічне, — робім його чесно, щастя відміряне краплинами — здобуваймо його гірко й тяжко, і може воно відкриється в самому процесі здобування!

І хіба не про те ж говорить і закінчення повісти про дружбу, що зветься "На крутих берегах"? Є офіційне, радянське тлумачення його: є дружба народів, її прояв — прибуття сталінградських тракторів до української МТС. Не вірмо цьому офіційному тлумаченню, зовсім незалежно від того, що в нього може вірить сам поет. Закінчення поеми можна прочитати інакше, по-людському, людяно. Був зв'язок теплої приязні між двома людьми. Випадково один з них був росіянин, другий — українець. Це могли бути й два українці. Війна кінчилася. І зв'язок між ними перервався. Тяжка праця, жорстокі будні розірвали зв'язок. Раз на рік, у рідку хвилину дозвілля, летить думка до друга. А поза тим є тільки праця, праця, праця, непроглядна, безконечна — на ненажерливу машину війни, пущену в рух Москвою. Ніколи не зустрінуться друзі. Глушаться людські почування. Що ж залишається? Плакати? Лишається спогад, лишається мужність, лишається воля до щастя, лишається праця. Може в праці можна знайти те щастя, омріяне й гірке? І Матвій іде працювати.

Первомайський не винен у тому, що ми так прочитали його твір. Він упровадив у твір увесь належний офіційний реквізит. Чи його провина, коли мистецтво й правда почуттів говорять більше і промовляють глибше, ніж казенні слова оди дружбі між поневоленими і поневолювачем, оди країні жандарських мундирів і відданого їм народу — Росії? Конечна вимога всякого мистецького твору — недоговорення. Річ надто рідка в радянській літературі, де страху ради іюдейського кожний письменник намагається договорити все до останньої йоти й крапки. Первомайський наважився не договорити дечого в фіналі свого твору. Він не міг зробити цього інакше, якщо хотів, щоб його поема була витвором мистецтва. Але недоговорені речі кожний договорює по-своєму. Ваканція поета — небезпечна річ, як ствердив свого часу Пастернак.

Можна співчувати радянській пропаганді. Вона справді в тяжкому, безвихідному становищі. Коли бути тільки пропагандою, без поезії, — це не впливає на людські душі. Коли ж допустити поезію, хоч би в мінімальній дозі, — вона кожного разу, з неминучою й послідовною закономірністю прориває рамки пропаганди і може бути прочитана інакше. Напевне багато читачів і в радянській Україні прочитають її так, як прочитали її ми тут. Вина Первомайського тільки в тому, що він написав мистецький твір. Але з радянського погляду це може й справді непрощенна вина. І разом з тим вимога. І як тут бути поетам?

Але одне безперечно: мине радянське панування. Російські загарбники стануть спогадом, як спогадом стали німецькі. І тоді з поеми Первомайського чимало строф лишиться в українській літературі. Строфи про людські почуття, про українську людину в роки війни, про поезію української весни над повноводим Дніпром, про безмежність українських ланів, чиї борозни в небо впираються, про недосяжність людського щастя і про щастя гіркоти цієї недосяжности, про приязнь і про — — радість визволення своєї країни, чужих і своїх матерів і дружин, матері й дружини. Так, радість визволення від БУДЬ-ЯКОГО загарбника й ворога. І того, що тепер панує.

А всі накинені настогидлі пригади про партію, про велич Росії, — вони вже й тепер розлітаються половою при простому зіставленні з фактами, що записані в історії кожної української родини. Тим більше не витримають вони перевірки роками й десятиріччями. Можна спекулювати на простих людських почуттях. Але не можна спекуляціями заступити справжню суть цих почуттів.

Я міг би закінчити поверненням до тієї тези, що я її зформулював на початку статті: в поемі Первомайського є мистецтво і є правда почуттів. Є не тільки вони, але важить, що вони є. Одначе я волію закінчити передостанньою строфою поеми. Чому передостанньою, а не останньою? Алеж відомо, яке призначення останніх строф у радянських мистецьких творах. Читачі вже давно знають, що мистецтво і твір кінчаються в передостанніх строфах. Цього не знають радянські цензори. Але що з того, що вони взнають це? Будуть пильнувати передостанніх строф? Тоді читачі кидатимуть читання на третій з кінця. Отже, ось вона, передостання строфа — голос має поет:

Не пригасай, мій променю, гори...
До світла прокидаються вітри,
Легкий туман пливе над верболозом,
Світає в небі — та уже в полях
Над ріллями встає пального пах
І світла сталь врізається в чорнозем.
Неначе туго напнута струна,
Лягає безконечна борозна
І вдалині за обрієм зникає,
Але й за обрієм — поля, поля,
Твоя безмежна даль, моя земля,
І ні кінця, ні краю їй немає.
Все вище сонце, а Дніпро шумить,
Прозору одбиваючи блакить,
Неначе в тім свічаді, в повних водах;
Все здійсниться — всі мрії, всі дива;
Якої сили в груди долива
Весняного світання свіжий подих!

А щодо тракторів, що прийшли з Сталінграду, — що ж, не забуваймо, що і вони зроблені з українського металу на українському вугіллі, і зовсім не конечно возити ці метал і вугілля до Сталінграду, а потім привозити їх назад в Україну. Від цього вартість трактора тільки безпотрібно дорожчає.

ФАРБИ

і

ТАПЕТИ — (WALLPAPER)

Власник: ОЛ. ОХРИМ

купите найліпше в

METROPOLITAN PAINT & WALLPAPER CO.

795 Dundas St. W. — EM. 4-6597

Toronto, Ontario

Петро ОДАРЧЕНКО

Українська книжка та її читачі у Казахстані в 1930-33 рр.

Для переведення українізації українських районів в Казахстані з Наркомосвіти України був відряджений у столицю Казахстану Алма-Ату спеціяльний уповноважений у справах українізації Горб. З приїздом Горба, який був обраний членом Казахстанського Центрального Виконавчого Комітету, українське життя в Алма-Аті пожвавішало. Був зорганізований український відділ радія. На вулицях Алма-Ати з великих гучномовців линула українська пісня. Часто пересилалися лекції з української літератури радіом по всьому Казахстану: про сучасних українських письменників, про Василя Чумака — жертву денікинського терору, про Лесю Українку, про Франка, а в Шевченківські дні і про Шевченка. Лекції читав фахівець української літератури, що тоді відбував заслання в Алма-Аті. Кожна така лекція ілюструвалася деклямаціями окремих поезій. Ці деклямації виконували також ті українці, що в той час відбували заслання в Алма-Аті. Основним диктором і декляматором була панна Маруся, заслана в Алма-Ату в справі СУМ-у. Ансамбль народних інструментів дуже добре виконував українські народні пісні. Часом виступали також українські співаки. (До речі треба зазначити, що славетна пара казахських співаків Байсеїтових чудово виконувала також українські пісні).

В Алма-Аті була зорганізована й українська народна школа. Учителькою була призначена одна з прибулих з України вчительок. У Семипалатинську був заснований український педагогічний технікум. У місті Уральську проєктувався український відділ Педагогічного інституту. При редакції "Казахстанської Правди" на початку 1933 року була скликана ширша нарада українських науковців, письменників, критиків, літературознавців. На цій нараді представник Наркомосвіти України Горб виступив з доповіддю про завдання українських культурних діячів у Казахстані. Перше завдання — це познайомити казахських поетів і письменників з українською поезією, з українською культурою і заохотити цих письменників до перекладів з української мови на казахську кращих зразків української класичної та сучасної літератури. Друге завдання — самим зацікавитися казахською літературою і мистецтвом і за допомогою казахських письменників перекласти на українську мову кращі зразки поезії казахського народу, звернувши при цьому особливу увагу на переклади творів славетного казахського національного епосу: "Киз-Джибек", "Кози-Корпеч" та "Баян-Слу" та інших поем багатирського казахського народного епосу. Отже, обмін культурними цінностями між двома народами — таке було завдання українців у Казахстані. Присутні українці, що майже всі були засланцями, з великим інтересом прослухали доповідь Горба і взяли жваву участь в обговоренні тих завдань, що їх накреслив доповідач. Цінні пропозиції і думки подав відомий український історик і письменник Микола Горбань та інші.

У цих умовах українізаційної праці особливе значення мала українська книжка. У Державній Публічній Бібліотеці Казахстану, що в той час провадила велику роботу над упорядкуванням кількасоттисячного цінного книжкового фонду, були також і українські книжки, але в незначній кількості: видання Шевченкового "Кобзаря" та деяких творів інших українських клясиків. Чимало українського матеріялу було розкидано також по старих російських журналах. З приїздом Горба при Публічній Бібліотеці був створений відділ "Україніка". Автор цих рядків став на чолі цього відділу. Основні засоби комплектування були такі: одержування обов'язкового примірника всієї друкованої продукції УРСР і українських книжок з обов'язк. прим. РСФСР у місцевій крамниці ОГІЗ-у. Одночасно з цим Бібліотека одержала з України велику партію українських видань минулих років. Завдяки обов'язковому примірникові, здобутому за допомогою Горба, українська книжка цілим великим безперервним потоком прибувала щодня і збагачувала український відділ.

Поруч із цінними, так би мовити, почитними виданнями була сила брошур, метеликів, листівок різних місцевих провінційних видань, різних звітів, оголошень, бюлетенів, посвідчень, блянкетів тощо, які були цікаві тільки для книжкової Палати, а не для бібліотеки. Ці видання зберігались окремо й окремо каталогувалися, не входячи до загального каталогу "читабельних" книг.

При центральній крамниці Казахстанського відділу ОГІЗ-у був відкритий книжковий відділ ДВУ з українськими книжками. Асортимент книжок був досить багатий і різноманітний. Тут були і книжки белетристичного змісту, і політичні брошури та твори різних авторів на політичні теми, і підручники, і книжки з техніки, агрономії, медицини. Найбільше купували, звичайно, белетристику. Особливою популярністю користувався роман В. Винниченка "Соняшна машина". Цей роман купували не тільки українці, а навіть росіяни і казахи. Українські книжки продавалися також у книжковому кіоску при Казахстанському Державному Університеті. Літературні журнали і книжки купували студенти й викладачі, серед яких були й українці, як от професор англійської мови й загального мовознавства Солонина та інші.

Українських читачів в Алма-Аті і в Казахстані взагалі було досить. Вони становили кілька категорій: інтелігенція, що відбувала тоді заслання в Казахстані, селянство, депортоване в Казахстан, місцеві українці, що під впливом українізації зацікавилися українською книжкою, учні українських шкіл, що постали тоді по всьому Казахстані.

Українська книжка мала великий вплив не тільки на українського читача, а й на частину неукраїнців, що від "Соняшної машини" Винниченка переходили до читання інших книжок українською мовою. Особливо треба відзначити вплив української книжки на казахських письменників і поетів. Коли автор цих рядків познайомив відомого казахського поета Джансугурова в поезію Шевченка, окрему увагу звернувши на велике співчуття і братську любов Шевченка до поневоленого казахського народу, показавши малюнки Шевченка з казахського побуту, прочитавши поезію Шевченка на сюжет народної казахської легенди, то Джансугуров виявив велике зацікавлення творами Шевченка і розпочав працю над перекладами Шевченка на казахську мову.

Пізніше приїзд групи українських письменників в Алма-Ату (що його так добре описав Терень Масенко) ще більше зміцнив дружні зв'язки казахських письмен-

ників з українськими і ще більше зміцнив інтерес казахів до України і української культури. Але перші кроки в цьому зв'язку належать українським засланцям, що за підтримкою Горба розпочали широку акцію обміну культурними цінностями України і Казахстану. Казахи за допомогою українців перекладали твори української літератури, в першу чергу поезії Шевченка. Українці розпочали працю над перекладами казахської поезії і в першу чергу поеми народньої "Киз Джебек". Але ця плідна й корисна для обох народів праця була несподівано перервана.

Весна 1933 року була тяжка і несприятлива. В Україні і в Казахстані шалів голод. Масово гинули українські селяни і казахські дехкани. В Алма-Ату прибували нові партії засланців з України. Одна вчителька-засланка розказувала про страшні картини голоду в Україні. Самогубство Хвильового і Скрипника викликало велике хвилювання серед української колонії засланців. І раптом наказ Кагановича про кінець українізації на території РСФСР, а також і КАРСР. ГПУ заарештовує Горба як члена УВО, всі українські школи ліквідуються, всі українські вчителі цих шкіл арештовуються, український відділ місцевої Алма-Атинської книгарні ліквідується, ліквідується і особливий відділ "Україніка" при Державній Публічній Бібліотеці Казахстану, більшість книжок вилучається як контрреволюційні, серед заборонених опинилися примірники "України", "Серце" Сосюри, "Богун" Соколовського і багато інших книжок. Частина з них іде в "нульовий" фонд, а частина знищується; частина книжок через спритність бібліотечних робітників рятується: списуються акти про знищення, а книжки переходять до приватних бібліотек і там на деякий час знаходять притулок, поки "недремлющее" око ГПУ забирає і книжки і їх охоронців. Удари за ударами сиплються на українство і нарешті останній удар: в ніч з 6 на 7 грудня ГПУ заарештовує **всіх засланців-українців** в Алма-Аті, а також і декого з незасланців (Кротевич Є.). Не був заарештований старенький В. Г. Дубровський (який пізніше таки був заарештований і серед дуже тяжких обставин помер у більшовицькій неволі), не був заарештований і учений секретар Державної Публічної Бібліотеки КАРСР проф. С. Гаєвський, що не був засланцем і тихо жив, не беручи ніякої участи у спільних товариських зустрічах і розвагах засланців. Зате син Дубровського і зять Гаєвського В. В. Дубровський був заарештований. Горбань, Баймут (доцент педагогіки з Києва), Дм. Коліух (кол. голова "Дніпросоюзу"), проф. Баланін (видатний колишній діяч Упрнауки), Палій (кооперативний діяч), Тимошенко (з Вінниці), автор цих рядків і інші — всі опинилися в підвалах ГПУ, всім "пришили" дві статті: 58-10, 58-11.*) Півроку тюрми і роки заслання, а кому й концтаборів — такий був кінець українізації в Казахстані.

Українських книжок більше вже не було в продажу в книгарнях Казахстану. Проте за спеціяльним замовленням можна було дістати українську книжку з України через місцеві казахстанські книгарні. У місті Уральську через крамницю місцевої філії ОГІЗ-у дехто з засланців діставав українські книжки за окремим замовленням. Тоді (в 1934-1937 рр.) в Уральську відбували заслання проф. Волобуєв, Я. Стешенко, Є. Спаська, О. Панченко, П. Бензя й багато інших.

Дальша доля української книжки в Казахстані невідома. Можливо, що деякі залишки обов'язкового примірника друкованої продукції УРСР за 1931-1933 рр. ще залишилася в Державній Публічній Бібліотеці КАССР, а решта разом із людьми знищена. Короткий період поширення української книжки на території Казахстану серед українського і неукраїнського населення не залишився без сліду: не одному українцеві, що відбував на чужині заслання рідна книжка принесла велику втіху і підтримала його дух і додала йому сил зносити тяжке заслання. Не одного українця-казахстанця вона привернула до рідної нації. Не одного казаха вона зробила приятелем України. За короткий час українська книжка на чужій землі вірно послужила нашій національній справі.

---

*) Стаття 58, пункт 10 карного кодексу РСФСР означала аґітацію проти радянської влади, а пункт 11 тієї ж статті — участь у контрреволюційній організації. — Ред.

Д-р Іван РОЗГІН

ВСЕСВІТ І ЛЮДИНА

У процесі життя, в живу систему надходять щораз нові молекулі й атоми, у той час інші покидають її як продукти або покидьки, тому, хоч організм залишається сам собою, тотожний, але ця тотожність релятивна, бо жива істота кожний мент є і не є собою.

Властивість зберігати своє "Я" можлива тільки тому, що асимілятивна фаза обміну речовин являє собою не хаотичне нагромадження часток, молекуль, атомів, що надходять з зовні, а певний кількісний та якісний добір їх, у певній послідовності та певному порядкові, цілком специфічному для кожної живої форми. Можна тепер собі уявити живу істоту, незалежно від виду, як справді "чудесну машину", через яку ллється величезний матеріально-енергетичний потік майже однаковий щодо складу. У цій "організованій живій машині" прийнятий матеріял (пожива) переробляється на власне тіло і на різноматнітні форми продукції та енергії. Славнозвісний німецький біохемік Абдергальден так висловився з цього приводу: "Коли годуватимемо щуку, орла, гадюку, тигра, лева, кота й собаку тим самим м'ясом, вид тварин і характер клітин від цього ні трохи не зміняться, продукти клітинного обміну в кожній з них залишаться ті самі. Такий самий наслідок буде, якщо ми цілий ряд травоїдних тварин пастимемо на тому самому лузі, або годуватимемо однаковою травою." Не менш важлива властивість живої істоти — тенденція зростати до безмежности, тобто, до збільшення своєї і своїх нащадків маси, до перетворення оточення в саму себе. Наприклад, одна бактерія, що розмножується діленням, один раз на годину, за десять годин наплодить 1000 бактерій. Якщо вона буде розмножуватися і далі таким самим темпом, то до цього числа, щодесять годин треба приставляти по три нулі, щоб показати число намножених бактерій. За 120 годин вийде число з 35 нулями, за десять днів — з 72 нулями. Коли вважати, що поперечник такої бактерії є 0,25 мм., за дві доби намножиться бактерій повна шклянка, за три доби — маса бактеріяльних тіл дохо-

дитиме розміру чотириповерхового будинку, за чотири дні — величини гори Мон-Блян, за чотири дні і чотири години — бактерії вкрили б усю поверхню землі плівкою на 20 сантиметрів завгрубшки. За п'ять днів бактерії досягли б місяця, а за десять днів — заповнили б усю видиму в найбільший телескоп світову просторінь (з поперечником понад 1000 світляних років).

Таку тенденцію до вбирання й перетворення в самих себе мають усі живі істоти — рослини і тварини.

Своєрідність і специфічність обміну матерії в живих істотах видно з такого прикладу: вода океанів і морів майже скрізь має однаковий склад розчинених у ній солей, у якому живуть різні водяні рослини й тварини. Після перших личинкових стадій, багато морських форм починають відкладати в своїй протоплазмі тверді витвори. Як показують аналізи, всіх теперішніх форм і форм минулих геологічних епох, хемічний склад цих кістякових витворів дивовижно однаковий у межах тієї самої галузі тварин. З того виходить, що на протязі багатьох мільйонів років, після різних геологічних катастроф і змін, живі істоти в цьому відношенні залишилися такі самі. Або ще одне цікаве явище з біології морських живих істот. Відомо, що морська вода містить у собі не однакову кількість мінеральних сполук. Одних більше, як, наприклад, гіпсу, інших лише незначні сліди, як наприклад вапна, кремнія та інших. Виявляється, що тварини й рослини використовують на будову свого кістяка або для інших специфічних витворів як раз ті сполуки яких у воді найменше. Навіть J та Br., що є в ледве визначуваних кількостях, нагромаджуються в тілі деяких морських рослин у чималих кількостях. Отже, організми мають властивість відбирати з оточення (з води) лише ті сполуки, яких є лише сліди, а не дають увіходити до тіла тим, що їх є надмірна кількість. І так на протязі всієї історії землі.

Ця властивість мати специфічний обмін матерій та енергії незалежно від концентрації речовин у середовищі, температури, освітлення тощо є одна з найдивніших властивостей життя.

Нам залишилося ще розглянути взаємозалежність специфічної енергії організму, специфічної структури і специфічної функції, або хемізму. Що з них править за головний, а що за другорядний чинник? Це питання є частково давньою проблемою, яка безуспішно дебатується й досі: про форму й функцію в біології. Одні твердять, що форма не є причиною, а лише наслідком, пасивним продуктом, щось інше в живій істоті відповідає за формотворення. Інші — що, все матеріяльне вже містить у собі форму, типовий обмін речовин, найістотнішу ознаку життя. Нам здається, що всі змагання довести про "первинність" матерії чи "первинність" функції є безплідне змагання, бо намагаються і одні й другі відірвати матерію від її руху або поділити неподільне. Може йти мова про причини постання матерії, про причини руху в тому числі і про формотворення, бо очевидно, що ця причина мала в "своїому пляні" і форму і її рух чи функцію. Тому, в той момент, коли постали певні хемічні речовини, при певних умовах з залізною доконечністю повинні були створитися і певні структури життя. Отже, структура й функція постають одночасно і вони невідділимі одна від одної, бо це єдине ціле. Зміна або знищення структури тягне за собою зміну або знищення функції і навпаки. І в даному винятку важливий лише "Дух, що животворить", а не форма чи рух матерії.

ЖИВА ІСТОТА ЯК КОЛОЇДНА СИСТЕМА

Жива істота характеризується безперервним обміном речовин, безперервною плинністю, руйнацією одних матеріяльних частин і твореннням інших, а одночасно ідеальним зрівноваженням усіх форм, макро-мікро і ультрамікроскопічних структур. Ці структури кожної живої істоти, не то що, скажемо, будь-який кристал, що завжди розпадається на куски, як тільки механічний удар переможе сили, що цей кристал зв'язують. Організм, система гнучка, виявляє властивості і твердого, і рідкого і газуватого стану. Перший творить основу для статики, опору, другий і третій — основу для динаміки обміну речовин. Усі ці властивості, які нібито один другого виключає, дивовижно гармонійно сполучаються в одній живій системі. Такі самі сполучення і таких самих властивостей знаходимо у всіх колоїдальних станах неживих речовин, тому дуже важливо розглянути їх для порівняння й уяви колоїдального стану живого організму.

Найперше кілька слів про саме поняття "колоїд", яке запровадив у науку в 1861 році англійський хемік Т. Грагам.

Колоїд походить від слова "колла", або клей. Ним визначаються хемічні сполуки, які не мають властивостей кристалізуватися і дифундувати крізь тваринні чи рослинні перетинки. Щоправда, тепер на колоїд існує трохи інший погляд, але для зручности ми приймемо цю стару дефініцію. Колоїдні речовини складаються з двох частин, чи фаз, з яких одна дрібно роздріблена і рівномірно розподілена в другій. Перша фаза має назву "диспе́рсна фаза" а друга "диспе́рсійне середовище". Колоїдальні речовини називаються "золі", а в стані драглів, чи густішому — "гелі".

Ще Т. Грагам виявив, що колоїди відограють дуже велике значення у живих істот, і для життя взагалі. Їх можна вважати за початкове джерело сил, що виявляються в життєвих явищах. Колоїд і кристалоїд — це різні світи матерії, і між ними така сама різниця, як між світом мінералів і організованої живої матерії. Так у свій час учив Т. Грагам.

Тепер установлено, що такої різниці не існує, що при певних умовах перша-ліпша речовина може набути колоїдного стану, тому тепер "колоїд" замінено поняттям "колоїдний стан". Також виявилося, що колоїди належать до найпоширеніших і найповсякденнійших речовин, і що організм в цілому є не що інше, як колоїдно-хемічна система.

Установлення цього факту відкрило грандіозні перспективи в природознавстві і дало надзвичайно багато для розуміння життєвих процесів. Низка біохемічних явищ в організмі, які не можна було досі пояснити з позицій хемії, стали зрозумілі в світлі колоїдальної хемії. Маючи при певних обставинах властивість зберігати форму, колоїди разом з тим можуть правити за матеріял для яких завгодно структур. Вони легко змінюються, переходячи всі стани, від рідкого, рухомого золю і кінчаючи густим, схожим на тверде тіло, гелем, або навпаки. Через цю здатність до легкої мінливості — колоїди являють собою єдиний субстрат руйнування і творення, якими характеризуються живі організми. Важливо вияснити, чи надає ця "жива колоїдна система" на протязі життя індивідуму яких небудь змін, що залежать тільки від віку, змін що йдуть "самі собою", змін необоротних, пов'язаних із збільшенням ентропії, змін, що дають змогу зрозуміти старість і смерть, як процеси щільно пов'язані із ентро-

пічними змінами. Тому — на прикладі основних властивостей мертвих колоїдних речовин — ми довідуємося про такі ж властивості живих колоїдів тіла всякого організма.

Істотні властивості колоїдів

Для порівняння, дещо про неколоїдні або кристалоїдні речовини. Наприклад, кухонну сіль, що, незалежно від того, яким способом добута, завжди має ту саму хемічну властивість. Розчинивши сіль у воді, при певних умовах (температурі і атмосферному тискові), у розчині буде її певна кількість, а випарувавши воду, завжди залишиться вона без будь яких змін. Не змінюється сіль після її кип'ятіння, випаровування, висушування, зберігання. Не змінюється кухонна сіль також від зміни середовища. У природі існує лише один вид кухонної солі, тому, де б вона не утворювалася, вона хемічно скрізь буде та сама.

Таку саму закономірність спостерігаємо і в усіх кристалоїдів, що є в природі.

Зовсім інші, або навіть протилежні властивості мають колоїди. Перш за все, колоїдні частки утворюються і розвиваються повільно,, але невпинно, і їх властивості як найщільніше пов'язані з умовами їх утворення. Тому, виготовляючи певну колоїдну систему різними способами і при різних обставинах, ми матимемо різних властивостей колоїди. Навіть виготовляючи колоїд тим самим способом і при тих самих умовах, але в різний період часу, ми так само матимемо різної якості колоїда. Отже, кожний колоїд, що існує в природі, залежить від обставин його виготовлення, набуває тільки йому властиві риси.

Яскравим прикладом мінливости колоїдних систем є желятина. Температура її топлення і тужавіння не однакові і залежать від попередніх станів. Що довше, наприклад, її нагрівати, то меншу схильність вона матиме тужавіти, а коли нагрівати її вище 65° С, то за якийсь час, вона зовсім втрачає здатність до тужавіння.

Ще іншу властивість мають колоїди, порівняно до кристалоїдів, це так зване старіння або гістереза їх. Так чи інакше утворений колоїд, що набув певних властивостей, навіть при ідеальних умовах його зберегання — не лишається незмінним, а виявляє на протязі якогось часу цілий ряд самовільних, спонтанних змін. Змінюється колір, прозорість, поверхеневий натяг, в'язкість, величина частинок, здатність до бубнявіння тощо. Тому кажуть, що кожний колоїд, як жива істота, має своє сьогодні, своє вчора і своє завтра. Як і живі організми, колоїди постають, розвиваються, старіють і гинуть. Колоїди мають свою "еволюційну криву", або "еволюційний цикль".

Процеси старіння не у всіх колоїдів виникають і відбуваються однаково. Вони можуть тривати від кількох днів, до кількох років, залежно від природи колоїду, концентрації, температури тощо. Наприклад, 1% розчин крохмалю, спочатку прозорий, з блакитнявобілим відблиском. Ступнево каламутніє, а за 2-3 тижні стає цілком білим. Те саме спостерігаємо і з желятиною та іншими колоїдами.

Тому кажуть, що "життя" всякого колоїда обмежене, залежно від обставин воно може бути дуже коротке, або дуже довге, але кінцевий стан "смерти" неминучий. Золь зазнавши спонтанних змін, майже всіх своїх властивостей — перестає існувати як такий. Постає відділення дисперсної фази від дисперційного середовища, постає гель. У випадках, коли концентрація золю велика, перетворення на гель йде не безпосередньо, а спочатку золь застигає на драглі, які також старіють, залежно від умов оточення. У відміну від золів, при постарінню драглів спостерігаємо явища синерези, або спонтанного відділення рідини із драглів. Таке явище спостерігають у драглях желятини, крохмалю, кислому молоці, агар-агарі та інш. Спонтані зміни в колоїдних системах, що призводять до постаріння їх, супроводжуються ступневим послабленням стабілізаційних чинників — електричної наснаги і гідратації.

Про причини спонтаних змін у колоїдах

Щоб уявити собі причини, що на протязі часу послуаблюють стабілізаційні сили колоїдів, треба мати на увазі те, що було сказане на початку цього розділу, що всяка колоїдальна система інстабільна. При утворенні вона ніби починає жити, щоб пізніше постаріти і зовсім перестати існувати як колоїд. Таким чином, спонтанні зміни в колоїдах є не що інше, як закономірний рух до іншого стійкішого стану. Як ми вже згадували, що колоїд є система "історична", і очевидно не постає відразу в завершенній формі, а поступово розвивається. Йони, атоми, молекулі, що входять до їхнього складу — ступнево перерозподіляються, укладаються щільніше, та стійкіше під впливом сил, що доводять до постання кристалічних гратниць. Тому, виходячи з загальної теорії кристалізації, можна припустити, що постаріння всіх гідрофільних систем, являє собою процес повільного і ступневого викристалізовування, пов'язаного з відділенням води.

Славнозвісний хемік Шаде сказав, що колоїдна форма більше не являє собою специфічної особливості певних речовин, вона тільки проміжна форма стану, що характеризує переходову стадію між колоїдно-дисперсними речовинами і кристалічним виділенням. Кожна речовина, на шляху від справжнього розчину до викристалізовування, повинна перейти проміжну стадію колоїду.

Для одних речовин, як, наприклад, білок, ця проміжна форма настільки важлива, що ми знаємо ці речовини фактично лише в колоїдальному стані. Для інших, вона триває так коротко, що потребує навіть особливих обставин, щоб довести її існування. Подібну закономірність спостерігаємо в біоколоїдах, себто в колоїдах тіла живих істот. На протязі їх існування, вони також змінюються в напрямку повільного наближення до кристалічного застигання. Повільно, але напевно старіють і несуть у собі, від самого початку виникнення, фізико-хемічну причину смерти.

Спонтанні зміни в колоїдних системах на протязі часу надзвичайно складні, бо в них відбуваються і колоїдальні і хемічні перетворення. У колоїдних системах немає "спокою", вони кожночасно являють собою арену "боротьби" протилежних сил, місце енергетичних перетворень. Тут діє другий закон термодинаміки — перетворення пов'язані із зменшення вільної енергії. Ентропія системи на протязі часу зростає. Колоїд переходить свій життєвий шлях, почавши від "молодости", що характеризується великим запасом вільної енергії, чималою електричною наснагою, великою тривкістю і виразною здатністю до реакції, через зниження або втрату цих властивостей у "дозрілому" стані і кінчаючи смертю, загибеллю системи, відділенням дисперсної фази від дисперсійної системи і перехід першої у статичне впорядкування стану, у кристалічну форму.

Дуже важливим є, що самовільно жодна колоїдна система не може вернутися до свого попереднього стану, бо всі спонтанні перетворення в колоїдах — необоротні. Лише за допомогою специфічних методів, уносячи в колоїдну систему енергію ззовні, себто, механічними, термічними, хемічними та іншими впливами, можна гель знову перетворити в розчин, драглі перетворити в золь, але при цьому, повертання колоїду йде не тим шляхом, яким він уже перейшов перший раз. Через ту саму точку своєї життєвої кривої, колоїдна система може перейти тільки один раз.

З того ми робимо дуже важливий висновок, що в основі старіння живої істоти — рослини, тварини й людини — лежать закономірні зміни колоїдів їх тіла. Тому дуже важливо для біолога вивчати всі зміни в колоїдах, бо не збагнувши їх, цих нижчих форм руху, не можна збагнути вищих, що відбуваються в живій істоті, що є теж своєрідною біоколоїдальною системою.

(Далі буде)

ЗОЛОТІ ВОРОТА

(Продовж. з стор. 12-ї)

Я пробую уявити собі — як можна жити без цієї думки й відчуття? Я знаходжу висновок — можливо, не єдиний, але правдивий — ми будемо боротися не на життя, а на смерть, щоб знову увійти у знайому колію наших думок і мрій. Коли ми не переможемо, ми не повинні жити.

Окремі снаряди фашистської артилерії досягають мосту. Вони не влучають. На мосту — спокійний, урівноважений рух людей і машин.

Фашистські частини можуть атакувати пішоходи до мосту. Нам підкидають допомогу. Незважаючи на вибухи німецьких гранат і мін, військові частини і винищувальні загони займають позиції на схилах гір. За спиною в них — Дніпро, перед ними — гори, і за горами фашистські дивізії.

Я стежу за рухом винищувальної роти, що пересувається понад самим Дніпром. Вона займає позицію, з якої можна захищати спуск до мосту. Ми мали для цього недосить людей; тепер нас підсилили. Невеличка колона звертає з дороги і починає вибиратися на гірські кручі. Їм це не легко. Розсипаються. І раптом позад усіх я бачу людину в міському одязі, чоботях і сільській баранячій шапці — батько!

Я біжу до нього по горбах.

— Тату!..

Він уже побачив мене і спинився. Жде. Бігти назустріч — йому бракує сили. За останні дні він зовсім виснажився. Для чогось скидає шапку. Вогке волосся його стирчить у різні боки. Він мовчки жде мене. У нього — гвинтівка і при боці маленька лопатка. До нього кілька кроків. Раптом він виймає з кишені люльку і починає вистукувати з неї попіл об чобіт.

— Ну, як живемо?

Він кладе шапку долі, сідає на неї й набиває люльку. Я поряд нього.

— Мар'яну треба пильнувати, — каже заклопотано. Над головою з глухим сичанням пролітають міни. Вони вибухають далеко від нас, біля самої води. Я помічаю — батько зовсім не реагує.

— Може влучити і в нас, — кажу йому.

Він запалює люльку і, втерши вуса після першої затяжки, відповідає:

— На всю землю радянську в нього не вистачить оцих штук...

— Де Мар'яна?

— Тут, у загоні. Знайди. Прощатися треба.

— Будемо жити, тату...

Від безсонних ночей у батька червоні, запалені очі. Борода його обсипана сріблом. Старечі руки тремтять.

Він відпочив і тепер знову береться в гору стежками. Спирається на гвинтівку, часто стає, згинається... Я знаю: не перед кулями і мінами фашистів хилиться цей чоловік, а під величезною вагою життєвої науки, що вся записана на його хліборобських долонях і обличчі. Мене не шкода його: шкодувати можна тільки кволих людей — в батькові я вчуваю велику силу і мудрість.

Вгорі на дорозі з'являються німецькі мотоциклісти. Вони підіймають заглушливу кулеметну стрілянину. Яким чином вони прорвалися? Але думати ніколи... Я даю сигнал моїм двом гарматам. Наводчики розуміють мене; беруть прямий приціл, і за мить чорні вибухи виростають блискавичними привидами на дорозі фашистських мотоциклів. Частина їх знищена за кілька секунд, решта повертає назад. Сотні очей з-за кожного горба стежать за цією невеличкою сутичкою. Я оглядаю все довкола і встигаю побачити батька, що дряпається собі нагору, зігнувшись, і не зважає зовсім на сутичку — так, немов довкола тільки іграшки, не варті його мудрої уваги.

Кілька мотоциклістів таки рятується. Дещо вони побачили — тепер слід чекати рясного гарматнього обстрілу. Я наказую перетягти обидві мої гармати в інше місце. Винищувальні загони окопуються краще. За кілька годин закінчиться евакуація. Ми втримаємося.

Фашистські літаки знову роблять відчайдушну спробу бомбити міст. Вони повертаються ні з чим. Їм навіть не вдалось перервати рух людей і частин через міст.

Дістаємо відомості, що ворог увійшов в деяких місцях на околиці міста. Гарматні вибухи чутно звідусіль.

На Подолі чути кілька могутніх вибухів. Це наші висадили в повітря те, що не повинно потрапити до рук ворога. Звідси я не можу бачити Подолу. Дим від охоплених полум'ям пароплавів висить над Дніпром і Подолом. Сьогодні місто під димовою завісою — від палаючих пароплавів будинків, нафтобази і гарматних вибухів. Пошматована хмара тисне на місто — на вулиці і площі і на наші серця, бо Київ — наше рідне місто.

Ці гори — мої давні знайомі. Кожна стежка тут, кожне дерево — це мої супутники в житті. І навіть вітер тут, що хилить довкола трави, шумить і пахне м'ятим бур'яном, — мій незабутній приятель. Ось кривуляста стежка між горбами — поповзла вгору, аж до самого шосе... Скільки раз

топтали її ми з Мар'яною ще в студентські роки, повертаючись з Дніпра! Вона така ж і лишилася, ця стежка, тільки кущі глоду і шипшини над нею поросли великі, густі. Та поряд неї з'явилося ще кілька нових стежок, наче кілька нових зморщок на чолі літньої людини.

Там — висока дзвіниця і золоті куполи, і низькі древні стіни Лаври, — скільки наших пісень, сміху й розваг чули ці стіни, що стояли століття серед молитовної тиші, скорбот і стогону.

Кожен ступінь оцих гір устелений барвистими килимами моїх спогадів. Сьогоднішній день відгороджує все те шпичастим живоплотом, — почалась нова доба, і ноги мої тепер топтатимуть нові стежки, і кожен новий день пізнаватиметься його віддаллю від бурхливого, кривавого сьогодні.

Снаряди вибухають далеко від нас. Фашисти намацують нашу позицію. Я розумію: вони таки хочуть прорватися сюди й перетяти підходи до мосту. Кепсько буде, коли їм пощастить.

Вибухи ближчають. Ширшає фронт вибухів. Німці підсилюють свій вогонь. Ми ховаємося в улоговини і рови. Снаряди й міни рвуться тепер довкола нас, і після вибухів ми чуємо, як падають у траву осколки. Наша артилерія відповідає і з цього і з протилежного берега.

Деякі міни влучають до наших улоговин. Є поранені. Їх швидко забирають і несуть униз.

Скрізь по ровах, балках, за горбами розсипані винищувальні загони. Я оглядаю крізь свій бінокль усю місцевість. Там десь і Мар'яна. Вже скільки днів ми не бачилися. Я боюся: вона недосить обережна.

Гітлерівці хочуть засипати нас сталлю. Майже неможливо обрати хвилину, щоб трохи висунутися над пагорбом і подивитися довкола в бінокль. Наші артилеристи знаходять фашистські вогневі позиції: після рівної методичної стрільби раптом переходять на ураганний вогонь. Батарея фашистських мінометів втихає.

Я бачу, як глибокими ходами зносять униз, до перевозу, поранених. Намагаюся крізь бінокль розглянути ці постаті. Ні, Мар'яни серед них немає.

Згори раптом з'являються групи фашистських автоматчиків. Пагорби довкола нас закуріли від рясного дощу куль. Ворог ще не знає, де замасковані мої гармати. Тимчасом мої наводчики беруть прямий приціл.

Мені видно, як під прикриттям нашого артилерійського вогню деякі винищувальні загони розсипалися і підповзають до фашистських автоматчиків.

— Огонь! — командую я, і мої гармати захоплюють ворога в смертельну вилку, що вужчає кожної хвилини і нарешті накриває німців зовсім.

Раптом мені здається, що крізь бінокль я бачу Мар'яну. Вона з своїм загоном під захистом горбів іде на ворожу частину. Бінокль тремтить у мене перед очима... Так, це вона. Зовсім недалеко. Пілотка її десь згубилася, і біляве волосся матляється на вітрі. Я пізнаю її постать. Невже вони хочуть закидати автоматчиків ручними гранатами?.. Це сміливо. Та вони надумали саме це.

Канонада з обох сторін підсилюється. Чорні смерчі вибухів виростають скрізь по горі. Але я стежу за сотнею сміливців, що повзуть з гранатами до німецьких автоматчиків. Дим вибухів укриває їх. І нараз мороз сипле мені по спині: я бачу, як загін пройшов далеко вперед, угору, а позаду, на схилі зеленого горба, лишилась і лежить постать в зеленому одязі з світлим волоссям. Це вона, Мар'яна.

Я повертаюся до своїх гармат. Я наказую — ураганний вогонь! Фашисти-автоматники залягли, але їх помітили з інших командних пунктів. Кулемети і гармати поливають їх рясним смертоносним дощем. Ще кілька напружених хвилин — і вони не витримують. Крізь бінокль видно, як повзуть назад їх сірі постаті, зникаючи за дорогою. Замовкли їхні автомати. Тільки снаряди фашистських батарей ще здовбують гори.

Тоді я кидаюсь туди, де кілька хвилин тому проповзли гранатометники. Там лежить без руху моя подруга, з якою не довелось мені зустрітися останніми жорстокими днями. Я біжу через стежки і бур'яни туди.

І ось назустріч мені поволі виходить мій батько. Він несе на руках її. В нього заклопотане обличчя, зліплене в безладі на голові волосся. Він без шапки.

— І такий случай... — говорить він мені і спиняється. А довкола виростають і миттю зникають вогні вибухів.

— Що їй? — кричу батькові в обличчя.

Він раптом зривається з місця і несе Мар'яну швидко вниз. Він майже біжить. Звідки в нього скільки сили? Я ледве встигаю йти поряд. Я боюся, що він упаде... Навкруги вибухають снаряди, і уламки металу виють над нами.

На горі дніпровій, під моріжковою кручею, де два береги схилялись один до одного, як би два брати по розлуці розкрили обійми один назустріч другому, звідки видно Дніпро і луки, і дальні голубі ліси; де проходять обабіч загони до перевозів і зброя бряжчить при них; де ми клялись повернутися для помсти і перемоги, там закопали ми її зів'яле, підтяте фашистською кулею тіло. Я, батько і бійці з мого загону. Довкола — хвилинна передишка. Загони дістали наказ — рушати на перевози.

Ми стоїмо над її могилою — батько і я — наче повростали в гору. Повз нас, стежками, один за одним ідуть загони народного ополчення і військові частини. А ми стоїмо, — без шапок, без голосу, без тями, — не в силі зрушити з місця. А довкола —тиша, тиша після гарматного бою, і тільки чути кроки народних батальйонів.

Я почуваю — треба щось зробити, може — сказати, може — кричати з болю й розпуки, чи впасти на свіжий горбок найдорожчої для мене землі... Лиш не мовчати, бо серце не витримає цієї тиші. І раптом я чую кроки останнього загону — її загону. Біля нас вони стишують крок, проходять поволі, і я чую... Серцю моєму тісно в грудях... А перед очима, наче колишуться гори...

Так, це її пісня... Вони поволі йдуть, і тиха пісня зникає на стежці, там, куди вони пішли...

Здоганяли літа мої
На калиновім мості.

Ой, верніться літа мої,
До мене хоч в гості...

Мар'яно, дружино моя, бойовий наш товаришу!..

Вибух, як грім, струшує гори, і хвиля повітря хилить до землі кущі і трави довкола. Та ми не зводимо чола на цей салют: ми попереджені заранні і знаємо — злетів у повітря сталевий красунь, гордий аркодужний міст.

— Пора, — промовляю я.

— Пора, — тихо говорить батько і зводить чоло.

Лиш тепер я бачу — батькове лице в крові і глині.

— Але ж ви поранені, тату!..

Хвилину він мовчить, застиг на місці. Але на цей раз не виймає своєї люльки, а лиш махає в тузі рукою й тихо йде вниз, до берега.

Нас ждуть човни.

Ні, не востанне дивлюся я на тебе, Києве! Ти мріеш у вересневому тумані і в димах, розтерзаний, рідний Києве!

З цього лісу вийшов я ще як був юнаком, і лице твоє, Києве, полонило мене назавжди. Ціла епоха минула відтоді. Молодість — за спиною. Які роки прожили ми тут!

Батько теж обернувся і мовчки дивиться назад. Він роздобув десь бриля і тепер держить його в руках.

— Чи й побачу?.. — каже він.

— Ми, тату, житимемо!..

— Хтозна, сину, чи стане мені сили на ті тяжкі терпіння, які попереду в нас...

Він підходить, обіймає мене, тричі цілує. Прощаємося.

— Та куди ж ви, тату?

— Піду.

— Хіба можна вам самому?.. Ви ж охляли за ці дні...

Він оглядає бриля. Туманом повилися його сумні очі, але погляд — рішучий, батьків. Знаю — його тепер не переконаєш.

— Степ кличе, сину. Піду по степу, скрізь піду, про все розповім, навчатиму людей сокири гострити.

— Прощайте ж, тату, скажіть, куди звістку про себе давати?

— Туди, — показує він на затуманений Київ. — Там здибаємося...

І він іде важкою старечою ходою і зникає між соснами.

Під лісом на кілька кілометрів розтяглась наша колона. Мовчки йдуть люди, стискаючи зброю в руках. Чую голос Сергія. Гукає. Так, пора рушати й мені.

Ще один погляд туди, в бік Дніпра і наших гір. Київ оповився туманом, зник.

До побачення, старий мудрий друже! Ми ще повернемось до тебе. Не за горами твоє воскресіння — ти наш і майбутнє наше — з тобою.

1941.

МІСТА УКРАЇНИ

Починаючи з цього числа, подаватимемо довідки про українські міста.

Першим містом, з яким ми познайомимо наших читачів буде

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ.

Назва Хмельницький для багатьох буде незнайомою. Це м. Проскурів, що у зв'язку з 300-літтям Переяславської угоди дуже бучно переіменований (1954 р.) у м. Хмельницький.

"Енцыклоп. словарь" Ф. Павленкова (4-те видання, 1910) про це місто подає такі відомості: "Проскурів — повітове місто Подільської губ., на р. Бузі; залізниця; 27 тисяч мешканців; 3 лікувальні установи; 2 бібліотеки; 1 середня школа; 9 нижчих шкіл; 195 промислових закладів з 2250 робітників; 5 кредитових установ; 45 тисяч бюджету."

До 1940 р. Проскурів був районовим центром Кам'янець-Подільської області, а в 1940 р. сюди перенесено центр області, залишивши стару її назву (Кам.-Подільська). Причин перенесення обласного центру звичайно не подано, але вони зрозумілі: з Проскурова легше керувати областю, особливо для партії та МВС, бо К.-Подільський розташований у кутику області, а Проскурів майже в центрі й має гарне сполучення з районами (великий залізничний вузол). Тому влада й погодилась зміняти прекрасне старе й культурне місто Кам'янець, з вигідними житловими умовами, на закурений, а восени заболочений Проскурів.

За даними "Календаря-довідника" (Київ, 1946 р.) у Проскурові в 1939 р. було 34.5 тисячі мешканців. Місто мало цукроварню, механічний, цегляночерепичні

м. Хмельницький, вулиця 25 жовтня.

Сучасний вигляд.

заводи, м'ясокомбінат, кондиторську фабрику тощо. Взагалі тут було 11 державних та 22 комунальних підприємства, що разом давали продукції на 210 мільйонів карб. річно.

Місто мало десятки шкіл та дитбудинків, 2 кінотеатри, два музеї, драматичний театр, бібліотеки.

У час останньої війни місто майже цілком знищено. Лише вартість знищених підприємств становила 68 мільйонів карбованців.

Особливо потерпів Проскурів у час наступу більшовиків на німців весною 1944 р. Один офіцер (дезертир з Червоної армії в час боїв за Проскурів) розповідав мені, що Сталін дав наказ взяти Проскурів до тижня. Саме почалась весна, чорнозем перетворився в непроходиму рідину. Не тільки авта, а навіть і танки не мали змоги рухатись. Про це повідомили "самого генералісимуса". Але з Москви прийшов наказ: "На підмогу моторам у танки й авта запрягти коней, волів і корів!"

Запрягли... Але довелось вислати телеграму, що ні коні, ні воли й корови не можуть рушити машин. Тоді батько народів дав наказ:

— Запрягти бійців, але Проскурів узяти!

Запрягли людей і Проскурів узяли... Але то було вже не місто, а руїни й людські трупи...

"...Широка заасфальтована площа з пам'ятником Б. Хмельницькому посередині. Навколо багатоповерхові будинки.. Міська промисловість збагатилась новими заводами. Збудовані завод емальованого посуду, моторемонтний, хлібозавод, м'ясокомбінат, мебльова та шкіряно-галантерейна фабрики, електростанція.

...Перед нами красиве, впорядковане, газифіковане місто. На розчищеному річищі курсують річкові трамваї, буксири тягнуть баржі" і т. д.

Але не тіштесь, читачу: так виглядає м. Хмельницький лише у кресленнях архітектів... ("Україна", ч. 2 (131), Київ, 1954).

На це все будівництво на 1954-1955 рр. відпущено "близько 10 мільйонів карб." Себто, щоб лиш відновити таким темпом втрати за воєнні роки, то треба буде 14 років!

А щоб ще й збудувати площу з пам'ятником Б. Хмельницькому, "монументальні будови", розчистити річище Бугу, збудувати річкові трамваї, буксирі та баржі, газифікувати місто і, врешті, упорядкувати й пляж, який "вабить відпочити", то за таких асигнувань і 140 років не вистачить...

Москва Україні не дає, а бере. І відбудова Хмельницького є яскравим доказом цього.

П. Волиняк

„ЧОТИРИ ШАБЛІ" НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ

Після смерти письменника Юрія Яновського в радянській пресі, зокрема в літературній газеті, появився некролог про творчість небіжчика. Проте, ніде не згадується ні про його книгу поезій "Прекрасна Ут", яку свого часу розлаяла радянська критика, ні про його роман "Чотири шаблі", що вийшов у німецькому перекладі у Відні 1932 чи 1933 року.

Українською мовою "Чотири шаблі" вийшли двома виданнями, не рахуючи друку в періодиці. Перше видання вийшло форматом шістнадцятки, а друге (здається 1931-32 року) невеликим кишеньковим форматом, вдається в оформленні відомого мистця Анатоля Петрицького. Книжка мала соняшну приємну сорочку із жовтим і блакитним кольором.

Серед письменників, яких мені довелося знати особисто, ім'я Юрія Яновського завжди згадується з приємністю і навіть ніби з якоюсь побожністю. Адже це була людина виняткових моральних якостей. А його високомайстерна талановита творчість справді пасувала до його надзвичайної скромности, вихованости, тактовности. В його очах світилась вічна лагідність і доброта, дарма що він був із слабим здоров'ям (в наслідок операції він, як говорили в літературних колах, лишився з однією ниркою).

Я ніколи не бачив його дуже схвильованим чи гнівним. Але він добре розумів, що робилося навколо і був, безперечно, добрим патріотом, що бачимо і з його творчости. Якось зайшла розмова про обставини 1933-4 років, що хвилювали всіх нас. У розмові, пригадую, він дослівно сказав:

— Хіба ж ви не бачите, що влада все "стриже", що тільки виростає вище їхньої мірки, — і він показав простягнутою долонею нарівні з столом.

І справді НКВД в ті роки нещадно "стригло" літературні кола, щоночі хтось зникав із будинка "Слово" чи з приватних мешкань. Боячись несподіваного арешту, кожен письменник палив рукописи, книги, які могли обтяжити його становище після арешту. А навколо будинка "Слово" взимку сніг був часом аж чорний від паперового попелу.

Цікаво, що видаючи деякі твори інших українських письменників чужими мовами, видавництва не збиралися й перекладати творів Юрія Яновського. Проте, його популярність закордоном допомогла йому без допомоги радянських в-в. Якось один мій знайомий дістав листа із Відня. Людина, яка йому писала листа, просила прислати щось із творів Ю. Яновського для перекладу на німецьку мову.. Зрозуміло, найкращим твором для перекладу був роман "Чотири шаблі". Але як вислати? Мій знайомий боявся посилати від себе, бо твір цей критика розлаяла. Але прогавити цю нагоду не можна було. Тоді я запакував книгу, написав подану адресу (якогось п. Дроздовського) у Відні і, зайшовши до свого приятеля, що працював в одному з видавництв, улаштував цю пересилку. На запакованій книзі поставили штамп в-ва і відіслали через експедицію цього ж в-ва. Про це знав Юрій Іванович, але загалом я швидко про це забув. І раптом несподіванка. Десь за пів року чи трохи більше приносить мені мій знайомий 5 чи 6 прим. роману Ю. Яновського в прекрасному виданні, а зверху стояло "Vier Sebel". Зрозуміла річ, що автор був ще більше захоплений і щасливий, дістався ці книги. Він відразу взяв один примірник і подарував мені із теплою присвятою. Раніше він подарував мені обоє видань "Чотирьох шабель".

Сподіваємося, що цю книгу ще й тепер можна дістати у книгозбірнях Австрії.

Згадуючи це видання німецькою мовою, варто згадати, що до останньої війни лише окремі книги українських авторів були перекладені і видані в Україні

ЛУНА

Проспівана пісня часом родить луну.

Дніпра-Дунаю береги —
Високі кручі
І зілля-трави довкруги
П'янкі, пахучі,

І спів пташиний у гаях,
Що ген далеко,
І бідну матір у сльозах —
Впізнаеш легко.

Впізнаеш небо голубе
І степ шовковий,
Руїну міста..., а себе —
Ніколи.

Ольга С.

німецькою чи іншими мовами. Дякуючи редакторам М. Яловому та М. Лебедеві були перекладені на німецьку мову "Кармелюк" Старицького, "Чорна рада" Куліша і "Лісова пісня" Л. Українки. Але тільки останній книзі пощастило побачити світ, а перші дві зняли з друку після горезвісного листа Сталіна. Трохи пізніше вийшли з друку повість Головка "Бур'ян" німецькою мовою та "Вибрані твори" Хвильового.

"Вибрані твори" В. Винниченка вийшли німецькою і польською мовами. Автор дістав їх, будуючи на той час у Парижі. У Сімферополі чи Севастополі вийшла десь 1933 чи 1934 р. невеличка збірочка оповідань В. Винниченка в перекладі татарською мовою. Я її дістав і вислав В. Винниченкові на прохання п. Г., який тепер перебуває на еміграції, подавши вигадану зворотну адресу, але, як я довідався уже 1948 року, автор її не дістав.

Цікаво, що 1933-34 років був перекладений і виданий "Кобзар" Шевченка німецькою і польською мовами, але обоє видань відразу по виході було заборонені чи через арешт перекладачів чи за підбір творів.

Такі короткі відомості про видання укр. авторів чужими мовами, зокрема видатного роману Юрія Яновського "Чотири шаблі", що вийшов в Австрії без благословення радянської влади.

Дм. Чуб

НАШЕ ЛИСТУВАННЯ

НА МАРГІНЕСІ СТАТТІ Д. ГУМЕННОЇ: "ПЕРЕРВАНА ПІСНЯ НАДІЇ"

Від редакції: Друкуємо нижче міркування нашого колишнього читача, інж. Є. Пастернака, з деяким запізненням, яке сталося завдяки звичайному випадкові.

Хоч шановний автор у дечому має рацію, але в головному її таки не має. Але ми не вводимо цензури, у чому нас дехто обвинувачує, тому друкуємо цього листа буквально: не робимо й мовної редакції. Тим більше, що п. інж. Є. Пастернак вчить мови Д. Гуменну...

Висновки хай роблять читачі самі.

В двох останніх числах "Нових Днів" Пані Докія Гуменна умістила обширну статтю присвячену памяті покійного Авеніра Коломийця. Розуміємо добре шляхотний замір п. Д. Гуменної — зложити китицю квітів на моглилі правдоподібно їй знайомого А. Коломийця і ми могли б їй лиш поґратулювати у виконаному замірі, як би не деякі застереження, які викликає згадана стаття. І перше застереження, що з уваги на поставлене авторкою завдання, підкреслити "історико-літературне значення А. Коломийця", усі подані в статті дані щодо обставин, в яких жив і писав А. Коломиєць, мусіли би бути більш старанно перевірені і більш правдиво насвітлені, аніж це є насправді в "Перерваній пісні надії". Друге застереження, що при нагоді так щедрого вінця на могилу А. Коломийця авторка цілком непотрібно кидає каменем в бік українського громадянства, яке, як можна думати на підставі згаданої статті, лиш те й робило що займалося "погрозами, цькуванням і інсинуаціями" на адресу А. Коломийця, аж врешті "відіпхнуло його від себе" та спричинилося посередньо до його смерті.

В дійсності справа "смертельних і незмивних" гріхів А. Коломийця супроти української громади виглядала далеко простіше і цілком інакше.

Початок 30-х років в цілому світі, а отже і в Західній Україні це початок Великої Кризи. На тлі цієї економічної кризи корчилося немилосердно і без того куце і обмежене в можливостях завдяки існуванню в польській дійсності українське культурне життя. Більшовики уважали, що саме тепер вибила їх година, година світової революції і т. д. Саме тоді у Львові стали друкуватися обширні і багато видані, завдяки субсидіям більшовицького львівського консуляту, журнали "Вікна" і "Нові Шляхи". Байдуже для нас сьогодні, чи і дійсно в цих журналах за твердженням Д. Гуменної співпрацювала "чесно думаюча українська інтеліґенція": для величезної більшости нашої громади в ці часи (початок колективізації на Україні, розгром СВУ, ліквідація українських письменників і т. д.) не було уже ніякого сумніву в суті московського комунізму як рівнож і в тому, хто і в якій цілі видає "Вікна" і "Нові Шляхи". Не було найменшого сумніву в цих питаннях і для двох нерозлучних приятелів на терені Української Студентської Громади у Варшаві: Авеніра Коломийця і Юрія Косача, і треба думати, що саме під впливом А. Коломийця оба згадані товариші пішли "шукати ширших обріїв і місця для розпросторення своїх інтелектуальних сил" у "Вікнах" і "Нових Шляхах". Сміємо на цьому місці твердити, що у цьому "шуканні обріїв" у "Вікнах" А. Коломийця було стільки само "чудесної орієнтації на власні сили народу", скільки цієї чесноти було в усіх пізніших вихилясах Ю. Косача включно з останнім ганебним головством в "Союзі Українських Федералістів" і редакторством в "Східняку". Тоді, в 1930 році і А. Коломиєць і Ю. Косач мусіли дуже скоро вицофатися зі своєї співпраці у "Вікнах" і "Нових Шляхах" і знову ж не з яких будь глибших ідеологічних сумнівів, а з простої незручности сидіти на двох стільцях: бути членами УС-Громади що саме тоді брала рішучий курс в бік українського націоналізму і одночасно співпрацівниками комуністичного часопису. У випадку А. Коломийця, студента православної теології цей дуалізм стільців виглядав ще більш дивовижно!

Було би з нашого боку дуже нерозумним засуджувати тепер покійного Авеніра Коломийця за усі його вільні і невільні гріхи. Але абсолютно мусімо застерегтися проти спроб деяких кол наших письменників кидати камінням при кожній нагоді в бік нашої ширшої громади. Бо нехай нам буде вільно на цьому місці спитати ВШановну авторку "Перерваної пісні надії", хто і коли з українських громадських відповідальних кіл унеможливлював покійному А. Коломийцеві працю на рідному ґрунті? Не пальцем вказуючи, але такий ас як секретар ЦК КПЗУ цих самих часів, який зірвав з комунізмом дещо пізніше А. Коломийця, є тепер в рядах нашої громади, цілий час працював в наших національни хустановах і ніхто ніколи не робив йому спеціяльних докорів за минуле. Чому-ж тоді така політична нуля, якою був несумнівно А. Коломиєць в часі своїх скоків в комуністичну гречку, ніколи не зміг спокутувати своїх гріхів, і був до смерті переслідуваний нашою несовісною громадою? Абож чому приятелеві А. Коломийця, "ізвєсному українському пісателю" Юрієві Косачеві українське громадянство не ставило найменших перепон танцювати від одної української організації до другої, включно зі славної памяті

"МУР-ом" на еміграції? Чи може Вшановна авторка статті хоче нам доказати що в нашій громаді нічого не змінилося від часів безсмертного Возного з "Наталки Полтавки" і що "великим грішникам даром проходить, а маленьким то такого завдають чосу, що й на старість буде в памятку!"

Здається нам, що щось тут не в порядку з твердженням про мучеництво А. Коломийця. Хочемо жадати від нашої громади, а також від тої його частини, що носить горду назву т. зв. "мистецьких кіл", впорядкування своїх думок: не робім цілком неиотрібно мучеників з осіб, що мучениками ніколи не були, бо дійсних мучеників нам не бракне. І як що станемо впроваджувати до синоду неших письменників-мучеників Коломийця, або що гірше фітільових, то ми побоюємося, що забракне місця в цьому синоді дійсним борцям за українську літературу і мученикам: Черкасенкові, Чупринці, Підмогильному і соткам інших ім же ність числа. Думаємо також, що в громаді фітільових чужо і несвійсько буде почуватися Великий Тарас.

Ми не сумніваємося, що скажім для прикладу, "мученик" Ю. Косач вхопиться за статтю пані Д. Гуменної обома руками, як потопаючий за соломинку, ось мовляв, подивіться, що пише безсторонній свідок про нашу громаду: "ворожість і незрозуміння з боку оточення", очернювання і інсинуації", "відпихання своїми земляками", "убогий культурний клімат" і т. д., і т. д., і чиж можна після цього дивуватися, що українські письменникі мусять шукати "ширших обріїв" у... "Східняку"?

Ні, Вельмишановна авторко, "убогий культурний клімат", можливо і створила наша громада, але тоді за це в першій мірі відповідальні ті, що мали відвагу взяти на себе звання письменників. Українських письменників. Однак убогі духом Коломийці і Косачі не спромоглися створити до сьогодні іншого "культурного клімату", аніж той, що існує.

І ще одна завважа цілком на маргінесі згаданої статті Д. Гуменної. ВШановна авторка мусить бути трохи більш уважна до української мови, як в своїх творах так і в статтях. "Перековеркування" нашої мови і їй природного стилю ледви чи спричиниться до популярности її творів і до збогачення "культурного клімату".

Є. Пастернак

Вельмишановний Пане Фіала!

Прочитав Вашого листа до Л. Полтави у "Нових Днях" і це штовхнуло мене написати оцих кілька завваг, не як відповідь на Ваші песимістичні, хоч оправдано, завваги, а як відповідь усім творчим мистцям, що думають так само, як Ви, і що їх твори лежать у рукописах і припадають порохом, не бачучи Божого світа. Тимчасом виконавці заломлюють руки і нарікають що немає нових творів, що немає чим заповнити програм концертів, хіба повторяти у безконечність давніші твори, відомі слухачам не тільки з концертів, але й з пластинок.

Треба найти спосіб, щоби Ваші твори і твори інших мистців вийшли із сховків на денне світло — треба ці твори видати. Ви, прочитавши ці речення, похитаєте головою і подумаєте: от найшовся мудрець, ми це самі знаємо, але дайте нам цього видавця! Так, так, ми не маємо тут видавців у стилі Петерса чи Брайткопфа, чи хоча б Ідзіковського і їх тут не бу-

ВАРТІСНА КНИГА ДЛЯ КОЖНОГО

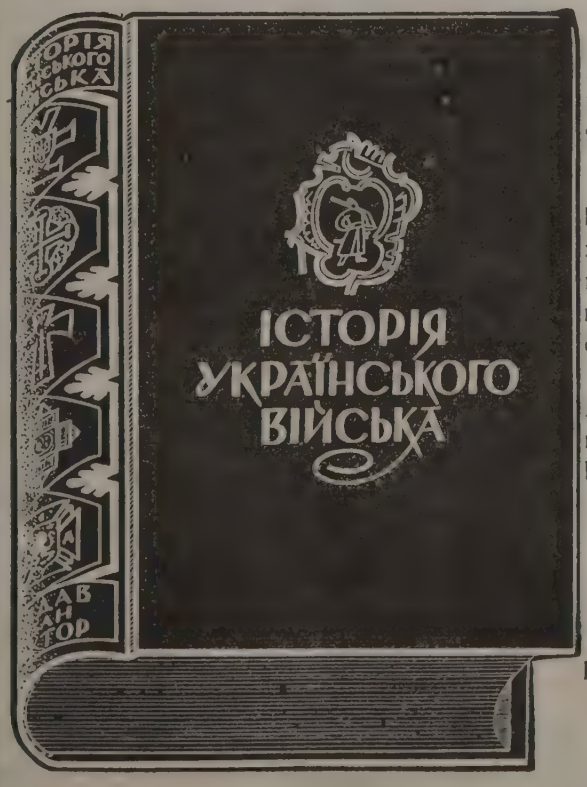

ВЖЕ ВИЙШЛА З ДРУКУ

висилається всім Передплатникам, а новим замовцям за попереднім надісланням належности. (У Канаді можна за післяплатою на пошті.)

ЦІНА $15.00 з пересилкою.

Книга ця має понад 800 сторінок друку, формат 10x7x2½ цалів, гарний папір, оправлена в полотно з мистецькими золотими витисками, понад 500 ілюстрацій, окремі таблиці, мапи боїв від княжих часів аж до Української Повстанчої Армії. Одна кольорова таблиця.

До старої „ІУВ" додані нові розділи про Карпатську Січ, Українську Дивізію і Українську Повстанчу Армію, з ілюстраціями — разом коло 300 сторін.

Замовлення просимо посилати до:

UKRAINIAN BOOK CLUB, Co. Ltd.
834½ Main St. — Winnipeg, Man.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ друкується

Передплата тепер $15.00. По виході з друку $18.00.

демо мати, бо видання мистецьких творів не є "бізнесом" тим більше на еміграції. Так що ж, чекати, як Ви пишете, двадцять років, щоби видати одну Вашу оркестральну партитуру? Чи, може, махнути на все рукою й перестати творити? Ні, бо якщо Ви зберете двадцятеро таких, як Ви, і вложите цей капітал, який хочете щорічно відкладати на видання, то тоді свій твір можете видати вже в першому році, другого спільника випровадите у світ вже наступного року і так далі. А тим часом частина витрачених грошей на видавництво повернеться і можна буде підганяти дальші видання. Не виключене, що П. В., про якого Ви згадуєте в листі, побачить, чи почує, що видані твори "щось варті" і також укладе у цей видавничий "бізнес" кілька "зелених" чи там іншокольорових папірчиків. Це не фантазія, бо Ви самі знаєте, що музичні видання, які в Америці лежали преспокійно роками і припадали порохами, з приїздом нової еміграції розійшлися на свої місця, себто у руки виконавців.

А тепер друга справа, шановний маестро. Якщо Ви позичаєте Ваші рукописні твори для виконання, не забудьте брати розписку, що твори не будуть відписувані без Вашого відома, а за право виконання Вам буде заплачено. Це так само зрозуміле і просте, як і те, що треба заплатити за залю на імпрезу, чи за випозичення фортепіяну, чи за квіти для виконавця. А чому ж має бути упривілейований будівничий залі, чи виробник фортепіяну, а автор має тільки вдоволятися самим виконанням твору і оплесками слухачів?

А якщо Вам пощастить і Ваші твори будуть видані, то завсіди слідкуйте за програмами імпрез і, як тільки прочитаєте, що Ваш твір був виконаний, не забудьте післати виконавцеві листа з подякою за виконання Вашого твору і пригадку, що за виконаний твір треба заплатити. Так водиться у всьому культурному світі, це нормують закони про авторські права, які хоронять авторів перед зловживанням їхніми творами.

Коли я колись давав до друку музичні твори в Ляйпціґу, представник цеї фірми зробив мені заввагу, що я забув дати замітку: "виконування цього твору застережено". Хіба ж хочете, щоб цей твір був виконуваний без заплати? — сказав він. Хоч у нас цей звичай не був ще загально прийнятий, то все ж таки ми до цього мусимо призвичаїти виконавців, якщо хочемо, щоб автори мали винагороду за свою працю. Певна річ, що воно спочатку не піде легко, але привикнуть і до цього.

Використайте, дорогий маєстро, з'їзд мистців у Торонті, зберіть музичну братію, зорганізуйте їх у спілку, створіть при ній музичне видавництво й починайте з Богом музичне видавництво на солідних основах. Тільки, хорони Вас Боже, не беріть на керівника видавництва мистця, бо мистці у 99% до комерційних справ не надаються.

З пошаною для Вас і до побачення на з'їзді у Торонті!

Осип Залеський, Буфало, США.

Високоповажаний Пане Редакторе!

Одна з найцікавіших статтей, уміщених у Вашому цінному (прошу вірити, що це не тільки чемностевий вислів) журналі — це "Москва, Маросейка" проф. Ю. Шереха. Висловлені в ній думки цілком оригінальні, свіжі й, безперечно, цікаві. З ними, звичайно, можна погоджуватися, чи відкидати, заперечувати їх — справа інша, але накидуватися на автора з піною коло рота може людина, що ніколи не думала над нашою історією, що приймає трагедію Переяслава так, як її подано в елементарних підручниках історії та в писаннях деяких еміграційних теж істориків.

Саме такі думки насуваються, коли прочитати статтю Мирградського "Переписуймо історію" ("Гомін України", ч. 22 з 29 травня ц. р.).

"Гуморист-рецензент" чи "гуморист-критик" дозволяє собі пояснювати та доповнювати думки проф. Шереха. Як і годиться такому "рецензентові", стаття його повна й "дотепів", брутальности, що викликають просто огиду. Як приклад: "...від коли на розлогих степах укр. літер. зачав проф. Шерех гасати", "І не шевельнув хвостом професор Шевельов", "У світлі цих геніяльних відкрить професора Шереха.." Мабуть, досить!

Ні сіло, ні впало приплів до Переяслава Мирградський і Варшавський договір. Шкода, що разом не пояснив, яке значення мав і Сутківський договір УГА з неділімовцем Денікіним р. 1919. Чому за Варшавський договір згадують де треба й не треба, а ось про галицький договір з Денікіним — ані звука. А цей же договір попередив Варшавський що, може, і був відповіддю саме на той з Денікіним.

Дуже не "файно" виглядає перекручування (делікатно!) думок проф. Шереха: адже, він ясно пише, що українці зазнали поразки в своєму культурному наступі на Москву й чому саме, пише, що "ми не маємо підстав святкувати Переяслав". Яке ж має право Мирградський підсовувати своїм читачам ніби думку проф. Шереха: "Переяслав підкорив Україні Московію"?..

Ми звикли відкидати "всьо" московське: літературу (хоч часто не маємо про неї "зеленого поняття"), образотворче мистецтво, науку тощо. А декому варто було б знати пораду саме московського письменника: "І в подлості храніть оттенок благородства". Не погано було б і це: "Ай, моська, знать она сільна, коль лает на слона!"

Із якнайщирішою пошаною до Вас та побажанням здоров'я й сил у Вашій тяжкій, але такій корисній роботі,

П. Перепілка, Провіденс, США.

ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ

17 квітня ц. р., несповна тиждень після бурхливого З'їзду УГ НСВ, відбулася скромна культурна імпреза — Літературний вечір, присвячений обговоренню журналу "Нові Дні". У вечорі, що був зорганізований представником цього журналу на Австралію, взяли участь представники УВАН і НТШ, "ВД", "НД" і коло 20 гостей.

У доповіді д-ра Є. Ю. Пеленського був з'ясований оплаканий стан нашого культурного розвитку в краю і на еміграції. Доповідач підкреслив, що українську культуру треба не тільки відбудувати після знищення але й розбудувати. Її треба всіми засобами зберігати, збудити зацікавлення до неї серед широких мас. Кожний культурний прояв треба вітати щиро, бо він може стати цеглиною до великої будови української культури.

Журнал "Нові Дні" вже 5-й рік стоїть на службі української культури. Має вже досить співробітників і гарно розвивається. З австралійських письменників у журналі друкуються: І. Наріжна, Дм. Чуб і В. Русальський. З-поза океанських відмічено дуже цінні статті з природознавства проф. І. Розгона, з літератури проф. Ю. Шереха, з інших ділянок проф. Повстенка, інж. Биковського, Є. Бачинського та інших. У заввагах до видавця відмічено деяку односторонність у підборі авторів (мало галичан). Дискутанти відмічували теж особисті властивості видавця П. Волиняка, що вже сам своєю особою гарантує (1) безперебійну появу журналу і (2) організування довкола нього багато кращих співробітників.

У широкій проблемі, як можна спричинитися до росту української культури, згл. її найважливішого вияву — друкованого слова — були підсказувані різні засоби. В першу чергу треба створити сприйнятливе середовище: громадський мир і поважне ставлення до цього. Просити церковні і громадські чинники про співдію. При кожній організації поставити референта друкованого слова, що помагав би кольпортерам, дбав би про розвиток бібліотек тощо. Влаштовувати місяць книжки, доподовіді, літературні суди, присвятити більше уваги насвітленню тих проблем у пресі. Якщо не буде в нас носіїв культури — не стане й культури.

Дискусію для цілости проблем з тим зв'язаних, проведено при обговоренні журналу "Нові Дні". Цей журнал, що призначений для широких мас, найкраще до цього надавався.

Юрій Косма

"Вільна Думка", 16. 5. 1954, ч. 20 (251).

ДО ВСІХ НАШИХ ЧИТАЧІВ, ЗОКРЕМА АВСТРАЛІЙСЬКИХ

Передруковуючи з Сиднейської "Вільної Думки" допису п. Ю. Косми, з приємністю відзначаю, що і в далекій Австралії наші люди дбають про зріст культури. Це дуже радісне явище. Ми мусимо дійти до

такого стану, щоб особа, яка не читає нічого, яка не дбає про наше мистецтво й нашу школу на чужині, була під моральним обстрілом громадянства. Тільки треба бути дуже настирливими й конкретними у цих вимогах. Без цього мети не осягнемо.

1. Читачам з Сіднею, які поставили мені цілий ряд вимог (див. "Н. Д." ч. 52) обіцяю, що їх побажання буду виконутвати. Зокрема всіма можливими способами буду старатись збільшити кількість ілюстрацій. Щодо вміщення гумористичних творів, то в останніх двох числах це вже осягнуто (оповідання М. Задеки, фейлетони С. Риндика та Р. Личаківського). Намагатимусь вміщувати й твори підрадянських гумористів, зокрема О. Вишні.

Складніша справа з вимогою вміщувати твори для дітей, чого домагаються від мене не тільки сіднейські читачі. Думаю, що дробити журнал на відділи таки не варто. На конвенції Укр. Нар. Союзу ухвалено домагатись від управи Союзу видавання дитячого журналу. Отже, ця прогалина, можливо, буде заповнена. Якщо б Нар. Союз дитячого журналу не видавав, або коли видаватиме поганий, однобічний журнальчик для дітей, то я негайно розпочну видавати спеціяльний дитячий журнал. Не видавав я його досі тільки тому, що нема грошей на малярів — ілюстрації в дитячому журналі обов'язкові і маляри (маю досвід, на жаль, у цьому), коштуватимуть більше половини вартости видання. Я не розпоряджаю не тільки мільйонами, як Нар. Союз, а навіть сотнями долярів. Але в крайньому випадкові візьмусь і за це і журнал для дітей таки в нас буде. Але почекаю, що зробить Нар. Союз, і чи зробить взагалі щось.

Інформації про окремі культурні прояви на еміграції я подаю. Не можу охопити всього, бо видаю місячник, але важливіші події нотую.

Мене трохи дивує твердження "Вільної Думки", про **"односторонність у підборі авторів (мало галичан)"**. Хочу, щоб читачі "Нових Днів" врешті зрозуміли, що я їм **друкую не імена авторів, а твори.** Я ніколи не цікавлюсь, відки походить автор, а тільки якістю його твору. І коли я стану на цей "шлях соборности", який мені радить "Вільна Думка", то журнал не існуватиме й року. Замість журналу матимемо одну... "соборність". Не забувайте того, що журнал таки читають, а не лише передплачують, з метою "підтримати рідне слово". І це мене найбільше тішить. Та й автори з Галичини на сторінках "Н. Д." бувають дуже часто: С. Гординський, Л. Шанковський, П. Кречет, І. Шанковський, О. Кисілевська, В. Скорупський, О. Тарнавський, Р. Личаківський, Б. Романенчук, А. Качор, д-р Я. Рудницький та інші. І хай вибачить мені сіднейська "Вільна Думка", але цього закиду я таки прийняти не можу.

І будьмо об'єктивними: на пару сот періодичних видань нашої еміграції люди з центральних областей України редагують яких 5-6 видань! А хіба це нормально? А хіба хтось з нас колись домагався перерозподілу в цій ділянці? Або ось один факт, найновіший, сказати б: 2. 5. ц. р. в Нью Йорку укомплектовано Шкільну раду УККА, у якій на 12 осіб нема жодного вчителя з центральних земель України, Волині, Холмщини! А цікаво, чи сіднейська "В. Д." закине однобічність цьому такому важливому органові? Як якась інша газета? Невже з центру України нема жодного педагога? А коли б я тільки виявив позакулісові "потягнення" щодо мене і моєї праці для української школи й дітвори взагали, то від того треба було б не кричати, а вити по-вовчому... Але ми, виходці з центральних областей України, це бачимо, розуміємо і... мовчимо. Говорю це тільки тому, що мені закинули "однобічність" таки цілком безпідставно. І спростувати цей закид я мушу.

2. Кілька читачів висловили свій жаль, що в травневому числі не було матеріялів про Симона Петлюру. Я всюди й завжди намагаюсь популяризувати ім'я С. Петлюри. Зокрема в усіх своїх читанках, свідомий навіть матеріяльної втрати від того, вмістив фота й матеріяли про Головного Отамана. Кілька разів такі матеріяли були і в журналі. Та я вперто уникаю безплідної "ювілейної алілуйщини", бо певен, що вона шкідлива: особа перестає діяти, а перетворюється в засмальцьований образ. Ми таких "ікон" маємо вже чимало. Я замовляв кільком поетам поезії про Петлюру (прозові твори я навіть не маю кому замовити), але мої замовлення лишились без наслідків, отже, я просто не мав чого вмістити... Але я не чекатиму на травень — як тільки що матиму, то вміщу і в серпні чи грудні. Так я роблю і з Шевченком — маю матеріяли (нові і якісні) — міщу, а ні, то чекаю на них.

3. Кілька читачів питають, що таке "Рада П'ятьох", про яку я подавав цитату з книжки О. Гана "Трагедія Хвильового" ("Н. Д.", ч. 52, стор. 31). Це — ЧК, у якій М. Хвильовий ніколи не був, як цілком обґрунтовано доводить це О. Ган. Щодо матеріялів про М. Хвильвого, то за останні пару місяців було кілька вартісних статтей на цю тему в "Укр. Прометеєві". Здається, поза тим більше в останньому часі об'єктивних матеріялів не було ніде. Дістаньте собі ті числа.

4. Тим, що домагаються від мене "належної відповіді" пташино-звірячо-низинному псевдонімові: відповідати не тільки не хочу, а й не можу, бо то людина (і газета також), для якої не існують документи, факти і людська гідність. Про таких ще моя мудра й благородна баба казала: ти його хрести, а він каже: пусти! Тим більше, що й сама якість того писання не дозволяє на відповідь. Ви помиляєтесь, "Укр. Прометей" теж не полемізував з ним — він тільки сміявся фейлетонами, бо полемізувати там нема змоги й потреби.

5. Всім тим, що їх матеріяли й дописи не були використані: Коли нема власноручного підпису на дописі, чи коли ми одержуємо якусь другу чи третю копію (машинову), себто можемо сподіватися, що той допис буде ще в іншому часописі, то таких матеріялів не містимо і з того приводу не листуємось. Так само й листів до редакції, якщо в них нема конкретних пропозицій чи думок.

П. Волиняк

РЕЦЕНЗІЇ

ДОБРИЙ ВІТЕР НАД НЕПЕВНИМ ЧОВНОМ

"Байкар" Івана Манила

Про творчість байкаря Івана Манила — небезпечно писати. Немало людей обвинувачуватимуть в неповажності і автора цих стрічок, і редактора, що їх опублікував. Вироблена нашою літературною критикою невірна, легковажна думка щодо праці І. Манила панує на еміграції. Знеціненню своєї праці часом сприяє і сам байкар, вдаючися до непотрібної "полеміки" там, де треба було б уважно вислухати (літературні замітки проф. Ю. Шереха), а часом і до нетактовних, кажучи делікатно, вихваток. Одначе, при уважному читанні попередніх збірок байок та останньої книжки "Байкар" (1953), устійнюється думка, що перед нами справжній талант (виключно, підкреслюємо, у жанрі байки) великої наснаги — і ще й досі невеликої культури, на превеликий жаль.

У радянській Україні непевну і завжди підозрілу (завдяки езопівській мові) байку майже не культивується. Найбільше в цьому жанрі працює С. Олійник. Та він ні формою, ні змістом не відійшов далеко від співомовок С. Руданського та найгірших байок наших байкарів 19 сторіччя. С. Олійник дуже обмежений тематично: колгосп, ледарі на виробництві, іноді бюрократ або невідомий радянському громадянинові "капіталіст". С. Олійник безумовно міг би сказати більше і має про що сказати. Зате, як саме сказати — це неіснуюча для нього проблема і нового слова бодай у питанні форми байки від С. Олійника сподіватися не можна.

У західній Європі (та напевно і в Америці) байка ще залишилася в шкільних хрестоматіях і, наприклад, у Франції вона кінчається Ляфонтеном. Відмерлий чи відмираючий жанр? Можливо, на якийсь період. Явище невтішне, бо воно говорить про збіднення літературного господарства. Ми не маємо жадної причини наслідувати Захід у цьому.

Під час останньої війни на еміграції можна було в часописах і журналах зустріти під байками найчастіше два прізвища: Левко Крапка та Іван Манило. Не відомо, яка доля спіткала першого. Воєнна хуртовина замела його цікаве ім'я. Кільки байок принагідних авторів не можна брати в рахубу. Сталося так, що Іван Манило залишився на байкарському полі єдиним повновласним господарем. Що він виплекав за 10 років праці? Чи справді це тільки "графоманство" і дурисвітство, чи може справді людина за 10 років праці чогось досягла?

**
*

Я ледве зумів переконати жандарма в тім, що мушу конче зайти в "остарбайтерський" табір, щоб відвідати Івана Манила. У понурій півтьмі бараку я побачив кучерявого юнака, доброго козацького росту, але вкрай виснаженого, з глибоко запалими блакитними очима. Юнак, примостившися в темному кутку, щось писав. Ми познайомилися: Іван Манило писав байки. Перевтомлений і напівголодний, він весело жартував, дотепно іронізував над світом, що його оточував. Щойно написана байка звалася "Жаби", які, лаючи людський рід, гордо заявляли: "Нехай живе болото і наш рід!" А молодий байкар-остівець відповідав "юберменшам" у кінці байки: "Болото — гордощі для жаб". Байка була того ж, 1944 року надрукована в Берліні і тисячі українців її залюбки читали, легко розкриваючи символіку. Через рік у Відні, коли вчорашні архигорді німці відчули катастрофу і почали всіх запрошувати у військо, молодий байкар пише "Шило і господар":

Сховавши шило у мішок...
В мішку навік біда є:
Господар зирк —аж гострячок
Існову виглядає! —

тобто, говорив: не просіть і не обіцяйте, бо зло, вчинене вами — несховне.

І так мало що не на кожну важливу політичну, громадську чи літературну подію І. Манило відгукувався більше чи менше вдалим твором. У 1946 р. вийшла його перша збірка байок "Колючий сміх". Книжечку швидко розкупили. Вона звернула на себе увагу і літературної критики. Проф. Ю. Шерех привітав молодий талант, але він відразу ж звернув увагу на невисокий культурний позем автора талановитих байок. Одночасно критика підкреслила, що дальший успіх автора залежить від нього самого, від праці над собою; природа дала йому те, що могла. Сьогодні талант і широка освіта — нероздільні. І. Манило пішов в університет, на жаль через різні причини (частково і власне недбальство) не довго він відвідував викладову залю. Забрала дорогий час у І. Манила його славнозвісна "видавнича" діяльність. Видана у 194й р. збірка байок "Січ і відсіч" викликала багато розмов (непотрібних) і навіть полеміку. Партійні критики напали на автора за байку "Репрезентація", у якій цілком справедливо зображено наше політичне життя на еміграції.

"І загули, немов рубають дрова!...
Репрезентація... чудова!"

Запорізької вдачі байкар весело, й цілком грубо, відбивався від перо-шпадних нападів частини критики. Це викликало нові розмови і в 1947-8 рр. мабуть не було на еміграції газети, у якій не писалося б щось про Манила... Це було щонайменше неповажно. Бо не образ чи похвал потребував І. Манило. Ніхто, здається, не сказав тоді йому, що та ж "репрезентація" написана в манері ще Левка Боровиковського! Що "Допоміг і розсудив" — це наслідування гірших байок Л. Глібова. Що він мусить якнайбільше працювати над байкою ляпідарно - афористичного типу, як ось, напр., "Як дбаєш, так і маєш":

Орли
Із поля вістку принесли,
Що люди там стебло плекали,
Про колоски ж не дбали...
Жнива! Жнива! Вістки тривожні:
Стебло — високе, колоски — порожні.

Що багатомовність, багатослівність байок "Горбатий цар", "Зрада", "Допоміг і розсудив".. — шкідлива, обнижуюча вартість творів. Що байка "На Дунаї", попри вдале закінчення: "І сталось так: волосся з голови не впало, та тільки й голови у Зайчика не стало!" — занадто нагадує вірша. Що у "Великі й малі" основною вадою є двоподіл байки: спочатку мовиться про вроду, потім неоправдано — про силу. Що рими "того ми — соломи" або "Чи ти це — водице" дуже добрі, але "волочив — толочив", "лежу-дрижу", "думсаду" — рими слабі, ліниві рими... Коротко: критика майже не звернула уваги на мистецьку сторону байок.

Іван Манило не ріс за допомогою критики. Але забагато читав заміток і занадто нетактовно на них реагував. І наробив собі "ворогів", заслужив слави не дуже поважної людини. І що славу вже було тяжко змінити навіть публікацією прегарних байок "Гора й орел", "Партійна свиня" ("Мені однаково: чи бита, чи не бита — аби не гнали від партійного корита"), "Літературне теля", "Меч", "Дуб і лоза", "Короп у басейні", або, наприклад, "Море і ріка":

Якась широка й гомінка
Ріка
Хотіла Море обминути,
Щоб видатнішою побути.
Зібрала води, піднялась
І — знов у Море улилась.

А між тим, названі байки та кілька інших, а також майстерне використання мандрівних байкових сюжетів ("Сліпий з ліхтарем"), введення між героїв байки не тільки традиційних Коней, Ослів, Волів, але й історичних постатей (Сократ, Ксантипа, Сталін, Ечісон), афористичність окремих байок, свіжа і смілива технічна побудова "Лимана і Корабля" чи "Поет і Критик", соковита мова доказують, що Іван Манило — кращий сучасний український байкар, який своєю працею розвинув і вдосконалив українську байку.

**
*

На жаль, цей висновок відноситься далеко не до всіх творів І. Манила. Як ніхто може інший — він потребує літературного редактора. І. Манилові часто не вистачає внутрішнього контрольного слуху. Доходить часом він до таких нісенітниць, як "Байкал будує мавзолей" або "поліз на дерево Шакал, щоб ягідок поїсти" (!). Іноді зустрінемо невправно написану, неопрацьовану стрічку: "Щоб мух ловити й крівцю з них смоктать" — чи не краще було б "Ловити мух і крівцю попивать"? Часом здибаємо неоправданий дивовижний (щоб не сказати безглуздий) епітет: "я втратила багряного хвоста" ("Дипломати"), і таки безглузду "байку" на зразок "Вдовиця героя", де зустрінемо і УПА і "понтійського сокола", і "блазня-Горобця", якому дружина Сокола відмовляє... в коханні.

Але не лише загрозливі симптоми, а просто таки

літературне невігластво спостерігаємо ми, читаючи в "Байкарі" (збірникові байок з різних попередніх книжок) розділ "З недрукованої книжки поезій". Тут і незграбне наслідування В. Сосюри ("Дівчина...") і Руданського ("Струсь") і порнографічна "Любов на Дунаї", і така "поезія", як "Рання зима":

Хмурно. Хмарно. Дощ і вечір.
Сад дріма.
Ой ви, мрії молодечі,
Йде зима!..

і віршилище про Тараса Шевченка ("Над Аралом") — та про Шевченка і Шпак, і Нехода і навіть В. Бичко краще писали! Ніколи тієї книжки не друкуйте, пане Манило! Працюйте над байкою — у Вас хист тільки і виключно до неї, і в тій праці Ви маєте поважні успіхи. Щождо поезії, то Муза, — це говоримо з певністю, — відповідаємо Вам сьогодні і назавжди словами Вашої вдалої байки "Їжак та Гадюка":

"Кохатись нам не випада:
Я — зла, а ти — колючий".

**
*

Тепер Іван Манило перебуває в ЗДА. Нова країна, нове життя, нові теми... Більше — попри всі обставини! — праці над собою, більше культури до таланту — і Україна не забуде про свого байкаря-емігранта.

Леонід Полтава

Яр. Рудницький, УКРАЇНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ В КАНАДІ, друге поширене видання, наклад УВАН. Вінніпег 1954. 48 ст.

Автор широко й систематично розглянув у цьому нарисі українські книжні колекції в Канаді, які він в основному ділить на церковні, світських організацій і приватні книгозбірні поодиноких громадян. Цінність цього видання лежить у тому, що проф. Рудницький застановляється на кожній більшій книгозбірні зокрема, даючи адресу, приблизну кількість і рід видань, повні назви поодиноких рідкісних книжок, стародруків, рукописів, чужомовних творів українських, архівів, періодичних видань і преси, внутрішній устрій та історичний огляд бібліотеки, нав'язавши до цього й прізвища осіб, що в значній мірі спричинилися до розбудови бібліотеки.

Автор звертає також увагу і на бібліотеки для українських лікуванців, у шпиталях, санаторіях, домах старців, тощо. Наприкінці згадується й про підручні бібліотеки українських часописів і подає список осіб, що мають приватні збірки книжок загальної і фахової літератури. За оцінкою автора, у Канаді можна б нарахувати коло пів піліона українських книжок, брошур і періодиків.

Праця проф. Рудницького має велике значення для наукових працівників, письменників і аматорів дослідів із нашого минулого. Вона дає зацікавленому систематичне зображення наших зорганізованих книгозбірень і таким чином і джерела, де можна набути потрібне видання.

Ця праця ставить собі завданням звернути увагу на конечність точного і остаточного опрацювання українського книгозбору в Канаді і на потребу зорганізувати бібліотечне товариство, централю для обміну дублетами й т. п.

У передмові до своєї праці автор пише таке: "Українська спільнота в Канаді, не вважаючи на її матеріяльні спроможності, досі не створила чогось у роді **"Центральної українсько-канадійської бібліотеки"**, тобто загально-української публічної книгозбірні з окремим будинком, читальнями, науково-дослідчими робітнями, тощо. Тимто з великим вдоволенням треба відмітити резолюцію Культурно-освітної Комісії, що її схвалив 4-й Конгрес Українців Канади в липні 1953 р. в справі створення українсько-канадійської центральної бібліотеки." У цих словах криється, очевидно, основна мета цього видання і вона, безумовно, заслуговує на повну увагу нашого громадянства взятися за працю й виконати це важливе культурне завдання українців у Канаді.

Центральна українсько-канадійська бібліотека мала б величезне значення не тільки для нас, у Канаді, але й для всього українського народу в майбутньому.

О. Ст.

"РАНОК НАШОЇ ВІТЧИЗНИ" або вечір української підрадянської поезії.

Щодалі, то доводиться тривожніше бити в дзвони на сполох про долю і стан української підрадянської поезії. Неходи, Бички та й Муратови взагалі ніколи поетами не були, отож і їх чи перші, чи писані тепер вірші жодним надбанням не були. Але Максим Рильський, Микола Бажан, Павло Тичина і до війни, і навіть після війни ще збагачували українську поезію окремими творами, ще проривали густий туман всеомертвляючої радянсько-російської дійности, що в нім задихається українська література. Так, наприклад, Тичина під час війни написав геніяльну поему "На похорони друга"; після війни Бажан привіз із Англії кілька чудових поезій; Рильський устиг у повоєнні роки видати глибоку думками, тепер уже замовчувану, поему "Мандрівка в молодість".

Певні зміни політичних шляхів у СРСР після смерти Сталіна, то відпруження, то напруження духового терору (гасло русифікації), постійні урядові виомги славити "старшого брата" довели до того, що видатніші українські підрадянські поети замовкли. Уже з півроку в періодичних і неперіодичних виданнях виступає переважно молодь, зате старші відмахуються від офіційних вимог опублікуванням раз на 2-3 місяці пародій на поезію чи прозу.

І ось у час темного вечора над Україною виступає великий поет із новою книгою: М. Рильський видав у Києві збірку "Ранок нашої Вітчизни". Не один читач із надією візьме у руки книгу, щоб швидко відкласти її, як щось неприємне і чуже.

І людям, непокірним зроду,
Жадану принесли свободу
Сталева міць більшовика,
Народу рідного рука —
Рука російського народу!

Щоправда, виразне підкреслення, що страшну "свободу" принесла в Україну та в інші країни саме "рука російського наорду" має своє значення, але воно суто політичне. Книга, за малими винятками, політично-публіцистична. Неначе й не йдеться про поезію! Можна сміливо сказати, що у статтях на літературно-громадські теми Рильський значно цікавіший, ніж у останніх поезіях. Змушуваний вимогами критики писати, картаний за поему "Мандрівка в молодість" та за кілька чудових ліричних поезій, Рильський кинув під ноги ворогам те, чого вони хотіли. Менше б вражала збірка "Ранок...", коли б вона була тільки пародією над поезією і знущанням над історією, коли б не було в ній і знущання людини над собою.

Основна тема книжки — дружба народів СРСР. Дружба така, як того хоче Кремль: поневолені мусять мати кайдани. Це відноситься не тільки до України:

Так і Грузію в годину
Лиховісної грози,
Як хиталися непевні
Історичні терези,
Врятував народ російський
Від неволі, від сльози...

Знає Максим Рильський, академік і поет, що це неправда, що Росія мечем підкорила вільнолюбний Кавказ. І холоне тому душа, адже так говорити може лише людина, прип'ята до хреста.

Поет все таки намагається використати тему дружби. Він згадує і про чуваську жінку, і про білоруського співця Коласа. В окремих строфах — раптом зазвучить великий талант, велике серце. Тільки в окремих строфах. Найцікавіший цикль збірки — "Подорож на Закарпаття" — має одну-дві гарні поезії. Але загальне враження: воскресіння некрасовщини. Мандрує поет. Відвідує Львів, Ужгород. Любується Карпатами. Згадує про повстанців Кобилицю, про Довбуша. І —

змушений відразу ж чорним словом згадати українських націоналістів, від Петлюри починаючи. Ніяк не забуває, видко, Україна своєї історії... Устами колишнього поета Рильського у збірці "Ранок..." говорить московське Політбюро.

...Російську мову, я скажу,
Ніхто не має за чужу, —
Без неї як на світі жити.
Відкіль-бо правди ся навчити...

Це так мав говорити селянин на Закарпатті, зустрівши поета. Мітичний селянин і мітичний поет!

Л. Полтава

Інж. Андрій Качор: "ОЛЬГА БАЧИНСЬКА" (нарис її життя та громадсько-кооперативної праці), наклад "Братства Маслосоюзників" у Канаді і США, Вінніпег, 1954, стор. 32.

"Серед щоденних занять, турбот і праці, серед невпинної боротьби за існування, навіть не запримічуємо, як багато наших кращих громадян відходить від нас у вічність, часто не дочекавшись навіть короткої часописної згадки про свою довголітню громадську працю, не згадуючи вже про окрему монографію", — такими словами інж. А. Качор починає свою чергову цікаву книжку. Це вже четверта його монографія написана й видана в Канаді. Перша була про Юліяна Павликовського п. н. "35 літ на службі народу", видана в 1950 р., друга про Остапа Луцького видана в 1952 р. Третя монографія про Степана Барана була друкована на сторінках "Нових Днів" у 1953 р.

Книжка написана легко, приступно, а заразом дуже стисло, на основі джерел і провірених інформацій та власних спостережень автора. Він, починаючи від родинного життя О. Бачинської, подав її працю на економічному полі, зокрема в "Маслосоюзі" на посту директора, працю в інших неекономічних установах, а вкінці велику працю О. Бачинської на полі українського народнього мистецтва та останні роки її життя, підкреслюючи педантично найдрібніші риси її характеру, її вдачі та многогранність її праці. Читаючи цю книжку читач так і бачить стрийську громаду цього часу, що творила в громадській праці одну родину, бачить ріст наших громадських установ і ріст людей, що в тих установах працювали.

Інж. А. Качор тепер працює над монографією про Дениса Коренця та збирає матеріяли до історії української кооперації в таборах ДП та до історії української кооперації взагалі. Дай Боже, щоб намічені праці, появилися якнайскорше, бо вони напевно внесуть багато нового світла в цю велику, а заразом мало відому ділянку суспільної праці, якою була українська кооперація.

Ольга К.

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ КЛЮБ У ДЕТРОЙТІ
(Зі звіту голови Клюбу М. Бажанського)

Відомо, що відколи існують організовані групи літераторів і мистців, що цю групу творчих людей досить важко опанувати і надати цим талантам організований вигляд, вигляд професійної організації. Це не те саме, що організувати таких аж надто реальних людей як лікарі чи інженери. Отже, в самій основі такий почин зустрічається часто з невдачами.

Підкреслюю, що в першій мірі самі мистці хотіли своєї професійної організації. Тільки вони не могли чогось її реалізувати. Було багато незвичайно культурних громадян Детройту, які прилучалися до цієї ідеї — тільки тому, що вони вважали вже за померлу ідею дрібно партійного життя і конечно хотіли терену, де б справді кожен міг вільно дихати понад ідеологічні та чисто партійні думки.

Були й такі, які хотіли чисто клюбової симпатичної атмосфери при чаю, трохи відтхнути по буднях, заграти в карти чи в шахи, одначе не зводити клюб до касино.

Були і такі, які дуже й дуже апелювали, щоб Клюб дав можливість їм сходитися в дуже малому гурті виключно знавцям чи любителям окремих філософських чи спеціяльних літературних тем.

Були й іншу думки.

Що могли ми зробити, приступаючи до організації Укр. Літературно-Мистецького Клюбу, знаючи про ці думки, відчуваючи так, що навіть на самому правлінні, від початку нашого існування — тільки більшістю голосів приймалися рішення? Різне трактування існування нашого Клюбу знайшло відгук і в пресі. Колега Сивенко не маючи великого попертя своєї не відокремленої думки на засіданнях правління дав вислів своєму думанню на сторінках "Свободи".

Чи це був тільки Сивенко? Було багато більше осіб, які шукали допомоги на газетному папері або в кулюарах своїх власних замків чи в задушливій атмосфері українських нар. домів.

Колега Терпкий на сторінках "Свободи", роблячи оцінку Літературного Суду над "Огненним колом", крім неточних даних — теж заторкнув ідею існування клюбу як такого.

Ми йому теж не збираємося відповідати, бо видно, що коли він змушений був писати про це в пресі — то його ніхто не переконає, що в цілому світі є звичай улаштовувати такі суди. Існування Пен-клюбів власне в тому й полягає.

Юрій Лучанин у "Гомоні України" теж ніби "придавлює" наш Клюб своєю власною цеглинкою розуміння нашої дії.

Це дискусійне питання, і ми ніколи не боїмося поставити його в повній щирості перед українською культурною громадою Детройту.

Правління побудувало свій статут, взоруючись на статуті вже існуючого в той час Нью-Йоркського Клюбу, пристосовуючи його до наших умов та до наших можливостей.

У першому році експериментація йшла так далеко, що ми придумали творчі конференції, які мали б служити тільки і виключно для самих дискусій на теми творчих процесів, нових течій у мистецтві, літературі та філософії. Це мали бути тільки зустрічі нашого творчого активу. По двох конференціях ми прийшли до переконання про недоцільність таких конференцій, бо мале зацікавлення виявили саме поети, літератори, журналісти та всі інші роди мистців, які живуть на нашому терені, і до яких ці конференції саме й належали.

Дійти до того, що має Нью-Йорк, ми теж не могли: перешкодою є не тільки менше скупчення творців на нашому терені, але й брак такого приміщення, яке має Нью-Йорк. Зустріч наших членів кожної суботи, кожної неділі — для дискусій, доповідей, чи то звичайних зустрічей при чаю, шахах, тощо — заповнювала б велику прогалину нашого співжиття. Такі зустрічі давали б імпульс не тільки до творчого процесу, огладжували б те що вже є створене, але взагалі додавали б нам оптимізму, відганяли б нас від досить терпких буднів і заповняли б людину надією, яку вона часто тратить.

М. Бажанський

М. Подворняк, НА ШЛЯХУ ЖИТТЯ, збірка християнських віршів і оповідань. Частина друга. Вінніпег-Торонто, 1953. Стор. 124.

Другий том оповідань і віршів Подворняка, після першого, виданого в 1951 р., більш скристалізовано виявляє авторові мистецькі можливости й тематично обхоплює роки останньої світової війни, скитання по таборах та спомини про рідну Валинь. Нове в цій збірці — патріотичне надхнення, що м. ін. знаходить свій вияв у таких віршах, як: "Моя Батьківщина":

Хоч в світі є Неаполь, Рим, Рів'єра,
Хоч там все сріблом і золотом сія,
Для нас в цей світ позачинялись двері,
І в нас краса є власна і своя.
Річки пливуть між лозами й вербами,
Над ними чайка жалібно кружля,
Гаї зелені гомонять піснями,
В нас золотом наповнена земля...

Зокрема близька авторові його рідна Волинь, яку він згадує в багатьох місцях; ось одне місце:

Задумались волинські простори,
Скрізь тихо і зажурено кругом,
А ввечорі блимають у небі зорі,
Мандрує повний місяць над селом...
Заходить ясне сонце за горою,
Палає пурпурова далечінь...
О, Краю мій, я тужу за тобою,
Моя улюблена і дорога Волинь!

(стор. 124)

Велика шкода, що М. Подворняк, маючи всі дані бути загальноукраїнським релігійним автором, звужує місцями тематику до виключно конфесійних, вузьких рамок, чого, напр., у попередній збірці майже не було. Можливо, що це вплив американсько-канадійського терену, де конфесіоналізм у своїх найгрізніших формах і виявах, абсолютно домінує над християнізмом...

Обгортка Мирона Левицького рішуче в мистецькій опозиції до принагідних нестилевих ілюстрацій, якими автор старався прикрасити книжку.

Яр. Рудницький

РИБИ — ПЕРЕСЕЛЕНЦІ З АМУРУ

Величаво несе свої води далекосхідня ріка Амур. У багатьох місцях береги густо поросли шелюгою. Низько над водою схиляється її гілля і ронить на легкі хвилі своє листя. Та ось із води виринули сріблясті головки риб — однієї другої... і листя почало зникати з поверхні ріки.

Що ж це за риби, які живляться не червяками і молюсками, а "пасуться"?

Це — білий амур, рідкісна порода травоїдної риби. Місцеві рибалки розповідають, що іноді, коли на воді немає листя, білий амур об'їдає його просто з прибережних кущів шелюги. На "зеленому кормі" риба чудово нагулює спину, швидко росте. Це одна із цінних промислових риб Амурського басейну.

А що, якби замість шелюги запропонувати білому амурові листя верби, якої так багато росте біля ставків в Україні? Над цим замислились іхтіологи і рибоводи з Науково-дослідного інституту гідробіології Академії наук УРСР.

Для дослідження й акліматизації білого амура у ставах України за цією рибою влітку на ріку Амур вирушила наукова експедиція інституту.

Проте, коли літак з рибами-переселенцями приземлився на Київському аеродромі, пасажирів аеродрому здивував не білий амур. Зовні ця риба нагадує звичайного сазана, і тільки знавці могли б помітити, що в неї немає вусів і спинний плавець коротший.

Увагу привернув змієголов, вміщений в окремому бідоні. Форма голови і плямисте забарвлення роблять його схожим на змію. Кандидат біологічних наук П. С. Вовк розповів:

Змієголов живиться жабами й пуголовками, які завдають значної шкоди ставковому господарству, поїдаючи ікру риб в нерестовиках і знищуючи мальків. Ми вирішили використати змієголова для очистки наших ставів і від непродуктивної риби, яка, стихійно розмножуючись у водоймах, поїдає корм, призначений для таких порід, як, скажімо, короп.

З ріки Амур ми привезли ще одну незвичайну для України рибу — товстолоба. Ця риба, як і білий амур, цінна з промислового погляду. В майбутньому ми, певно, зможемо використати її і для боротьби з так званим "цвітінням" води.

Білий амур, змієголов, товстолоб — типові жителі ріки Амур. Вони не водяться в жодній водоймі Радянського Союзу. Акліматизація їх у ставах України збільшить тут асортимент ставкових риб.

Амурські риби пущені в експериментальні стави інституту в Білоцерківському заповіднику "Олександрія". Провадячи пробні лови і різні дослідження, вчені вивчають, як проходить процес акліматизації амурської риби в нових умовах.

О. Мар'яненко, "Україна", Київ.

ЄДИНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СКЛАД ВУГІЛЛЯ В ТОРОНТІ

SCARBORO FUELS

Власник: Є. Охітва

Продаємо добре чисте вугілля, маємо на складі тверде і м'яке вугілля, а також різне вугілля до стовкера і бловера, продаємо також дрова. Гарантуємо добру обслугу.

Замовлення слати:

SCARBORO FUELS — St. Clair Ave. East, Scarboro Junction — Tel.: AM. 1-1371

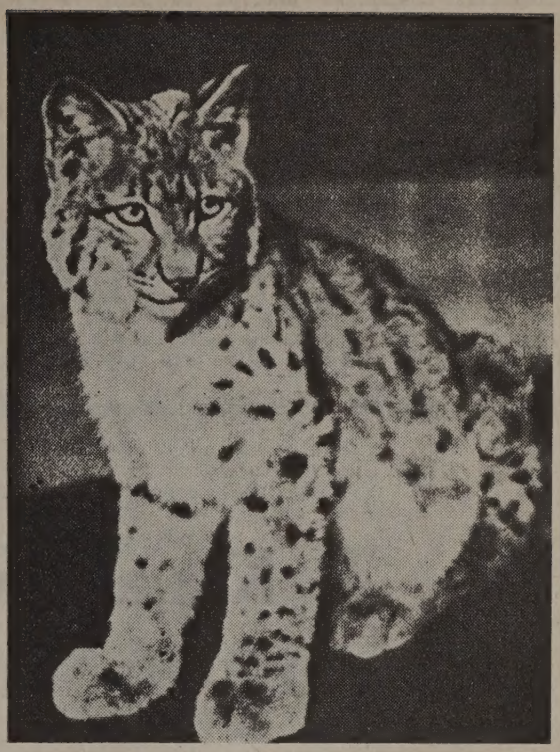

РИСЕНЯ

Десь наприкінці літа минулого року у великому бору, поблизу Рахова на Закарпатті, полювали мисливці. Раптом вони почули в чагарнику якесь шарудіння. Мисливці стишили крок, зупинилися, прислухаючись, і раптом побачили рись з трьома рисенятами, що бігли слідом за матір'ю. Побачивши людей, перелякана стара рись схопила, як кішка, одного з рисенят за карк і миттю була з ним на дереві. Друге рисеня скочило за матір'ю, а третє вціпмав один з мисливців і подарував потім його нашому Закарпатському краєзнавчому музею.

Рись — це хижа тварина з родини кішок, типовий житель густих лісів. Живе вона в лісових хащах, де багато підліску, бурелому й каміння, у тайгових областях Сибіру, в лісах Кавказу, Середньої Азії. В Україні рись збереглася лише на Поліссі та в карпатських гірських лісах.

Наше рисеня швидко звикло до людей. Коли воно залишається одне, то сумує, пищить. Дуже любить ласку і коли його гладити, муркоче від задоволення, як кішка. За це муркотіння ми й назвали його Муркою.

Рисеня дуже рухливе, любить гратися, спритно вистрибує на дерева, бігає з собакою, але кішок ненавидить. Їсть Мурка варене й сире м'ясо, охоче п'є молоко, добре росте й розвивається.

Н. Кулагіна,
науковий співробітник Закарпатського краєзнавчого музею.

В. ДУБИНА

* * *

Пам'ятаєш черешневий сад
Де гірський спадає водопад,
Де тополі вибігли, аж ген...
Там шумить широколистий клен.

Пригадай пісні від берегів
Де лунає соловейка спів,
Де туманом оповита даль —
Там упала на гаї печаль!

Переклад привітання міністра еміграції та громадянства (див. 1 стор.)

Вп. А. Курдидик,
голова Літер.-Мист. Клюбу в Торонті.

Оттава, 14 червня, 1954

З справжнім вдоволенням прийняв я протекторат над І-шою Зустріччю українських мистців Канади і США, що відбудеться в Торонті 3-5 липня 1954.

Цим скромним способом маю нагоду висловити признання за той вклад, що українські мистці й письменники зробили в ділянці збагачення нашої канадійської спадщини. Можливо, що їх скромність не дозволила їм здобути таке широке признання, на яке вони без сумніву заслужили. Тільки ті з нас, що мали нагоду відвідувати спеціяльні мистецькі виставки, або бачити стінописи українських катедр Торонта, Саскатуну або Едмонтону, мають якусь уяву про надзвичайні осяги українських мистців у Канаді.

В літературі ми також відчуваємо їх великий вплив. Бо ж на північно-американському ринку напевно знайдеться якась книжка, написана новоканадійцем українського походження, що має найкращий попит.

Наше радіо передає щоденно по цілій Канаді програми, у яких виступають музики і співаки, що або самі, або їх батьки чи діди прибули з України.

Я щиро вірю, що ця зустріч допоможе вашим членам здобути признання ширшого канадійського загалу.

Бажаючи вам найкращих успіхів, лишаюсь

Щиро Ваш —

В. Є. Гарріс,

Міністер громадянства та еміграції

У Канаді ми втішаємося свободою подорожування

КАНАДІЙЦІ МАЮТЬ ПРАВО ПОДОРОЖУВАТИ В НАШІЙ КРАЇНІ ТА ВИЇЗДИТИ ПОЗА ЇЇ КОРДОНИ. НАШ УРЯД НЕ ЗАБОРОНЯЄ ПОДОРОЖУВАТИ ВСЮДИ, ДЕ МИ ТІЛЬКИ ХОЧЕМО.

СВОБОДА ПОДОРОЖУВАННЯ — ЦЕ ОДНЕ З ДЕМОКРАТИЧНИХ ПРАВ, ЯКІ РОБЛЯТЬ КАНАДУ ТАКОЮ ЗНАМЕНИТОЮ ДЛЯ ПОСЕЛЕННЯ КРАЇНОЮ.

O'Keefe's

O'Keefe's Brewing Company Limited

КАНАДІЙСЬКА ВВІЧЛИВІСТЬ

У ДАВНІ ЧАСИ, КОЛИ БУЛИ ЗАВЗЯТІ ЛИЦАРІ, ВОНИ, КИДАЮЧИ РУКАВИЧКУ, СТАВАЛИ НА ДВОБІЙ — ІНКОЛИ ЗА ГАРНУ ЖІНКУ, А ЗДЕБІЛЬША РАДИ СПОРТУ, ХОЧ ТОДІ ЦЬОГО ТАК ЩЕ НЕ НАЗИВАЛИ.

КІЛЬКА СТОЛІТЬ ПІЗНІШЕ ОДЧАЙДУШНІ ПОДВИГИ БУЛИ ЛИШЕ НА ВІЙНІ, БО ЛЮДИ НЕ ХОТІЛИ РИЗИКУВАТИ ЖИТТЯМ З ЛЮБОВИ, ХОЧ В ЕВРОПІ БУЛИ ДВОБОЇ ДО 1812 Р. СЬОГОДНІ У ФРАНЦІЇ ТРАПЛЯЮТЬСЯ ВИПАДКИ, КОЛИ РОЗПАЛЕНІ ПРИСТРАСТІ ВИЛІТАЮТЬ КРІЗЬ ВІКНА, А РОЗЛЮЧЕНІ ЧОЛОВІКИ ТА ЛЮБОВНИКИ ХАПАЮТЬСЯ ЗА РАПІРИ... ТІЛЬКИ НА ТЕ, ЩОБ УСВІДОМИТИ СОБІ, ЩО ЇМ НЕВІЛЬНО ВИЯВЛЯТИ ЛЮБОВ ДО ЖІНКИ ТАКИМИ ДІЯМИ.

БАГАТО КАНАДІЙСЬКИХ ЗВИЧАЇВ ПОХОДЯТЬ З ДАВНІХ ЧАСІВ, І СЬОГОДНІ В КАНАДІ ЧОЛОВІК ВИЯВЛЯЄ СВОЮ ЯКІСТЬ У СПОРТІ, ХОЧ ПОРІВНЯНО ДО ДВОБОЇВ, ВІН ВИГЛЯДАЄ ДУЖЕ БЛІДО. ТА НЕЗАЛЕЖНО, ЯК МИ ЦЕ РОЗЦІНЮЄМО, ЦЕ СТВЕРДЖУЄ, ЩО ЧОЛОВІКИ ВІДВАЖНІ, ЗАВЗЯТІ І ШЛЯХЕТНІ, А ПРЕКРАСНІ ЖІНКИ ЗАХОПЛЕНО СПОСТЕРЕГАЮТЬ ЇХ ВЧИНКИ.

СТАВАЙТЕ В ЧЕРГУ...

Місце, заплачене фірмою

Labatt's
BREWERS SINCE 1832

Джон Лабат Лімітед

Mr. S. Ryndyk 59
1538 N. Oakley
Chicago, 22, Ill., USA

G. Luke's Electrical Appliance Company

ХОЛОДИЛЬНИКИ КРОСЛЕЙ ШЕЛВАДОР, ЕЛЕКТРИЧНІ ТА ГАЗОВІ ПЕЧІ МОФЕТ, ТЕЛЕВІЗІЙНІ АПАРАТИ, ПРАЛЬНІ МАШИНИ, ПИЛЕСМОКИ, МЕБЛІ ДЛЯ СПАЛЕНЬ ТА МЕШКАНЕВИХ КІМНАТ ТА БАГАТО ІНШИХ МЕБЛІВ, ПІЯНІНА ТА АКОРДІОНИ ТА ІНШЕ.

797-799 DUNDAS ST. W. TORONTO, ONT.
Телефон: EM 8-9228

КУПУЙТЕ! ПРОДАВАЙТЕ!

Доми, підприємства і всякі інші нерухомості за посередництвом найбільшого в Онтаріо українського бюра посередництва

R. TESLIA — Real Estate

Бюра в Торонті:

863 Bloor St. W., OL 7525
575 Queen St. W. EM 8-2646
2390 Bloor St. (коло Jane St.) MU 8111

Бюро в Гамільтоні:

1294 King Str. East, (Ріг Майн)
Tel. 93559

Проводимо асекурацію від вогню, асекурацію авт тощо.
Обслуга чесна, скора, фахова!

НАЙ ВІДЖИВНІШИЙ СТРАВНІШИЙ ДЕШЕВШИЙ ХАРЧ,

ЩО МАЄ В СОБІ ВСІ ВІТАМІНИ, ЦЕ

МОЛОКО І МОЛОЧНІ ПЕРЕТВОРИ

СПОЖИВАЙТЕ ВИСОКОВАРТНІ ПРОДУКТИ ЄДИНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОЧАРНІ

ROGERS DAIRY Ltd.

459 Rogers Road, Toronto, Ont.
Phone: JU. 7193.

ГАРНІ Й ДОБРІ РЕЧІ ПО НАЙМЕНШИХ ЦІНАХ КУПИТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

Royce Radio Furniture & Co.

ВЛАСНИК: ЛЕВ ДОПТА

Маємо великий вибір меблів, радіоприймачів, електричних та газових кухонь, холодильників, пральних машин та інших господарських речей.

МИ ВАМ ПРОПОНУЄМО: ЯКІСНІ РЕЧІ, НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ЧЕМНУ ОБСЛУГУ.

Наша адреса: 1529 Dupont St. Toronto, Ont. Телефон: LL 0175